

DOCUMENTAR

Lupta în fața instanței Uniunii Europene pentru drepturile cuplurilor de același sex. Cauza C-673/16, Coman (I)

Documentarul constă într-o selecție a celor mai importante documente oficiale administrate în cauza C-673/16, Coman. Acestea pun în lumină dimensiunea și complexitatea speței și, de asemenea, dificultățile care au precedat soluția Curții de Justiție a Uniunii Europene destinată să întărească drepturile cuplurilor de același sex. Subiectul litigios (direct/expres sau derivat) al cauzei C-673/16, Coman nu a vizat obligația statelor membre de a reglementa sau a recunoaște prin norme interne dreptul la căsătorie al persoanelor de același sex (instanța unională precizând expressis verbis că respectă „identitatea națională” a statelor membre, sub aspectul recunoașterii libertății acestora de a reglementa sau nu căsătoria homosexuală, potrivit competenței naționale, aspect relevant pentru modul în care hotărârea CJUE se va materializa în cadrul mecanismelor juridice naționale), ci a vizat strict dreptul de ședere pe teritoriul unui stat membru al cuplurilor cu aceeași orientare sexuală căsătorite pe teritoriul altui stat membru. Soluția CJUE pronunțată în cauza C-673/16, Coman este cu atât mai însemnată, cu cât realizăm că persoanele care formează cupluri de același sex (oficializate/căsătorite sau neoficializate/conviețuind în cupluri durabile) vor deține în continuare statutul „combatantului unui război ideologic de anduranță” nu doar cu un sistem instituțional captiv al unei concepții rigide, mecanic-dogmatice și vetuste, dar și cu mentalitățile unei societăți inflexibile la realitățile vieții contemporane și, din cauza prejudecăților circumscrise unor precarități educaționale, intolerantă față de nevoile și, drepturile semenilor cu orientări sexuale diferite. Documentarul pe care îl prezentăm cititorului reproduce, în această primă parte, sumarul „cererii de hotărâre preliminară” a Curții Constituționale a României, memoriul însemnând „Observațiile scrise” ale României

* Șef Serviciu Juridic, Contencios și Contracte, CNCND. Autorul prezentului material a elaborat în numele CNCND punctul de vedere al acestei instituții cu privire la cauza C-673/16, Coman, punct de vedere administrat în cadrul *Grupului României de Lucru Contencios UE*, al cărui membru titular este autorul. Punctul de vedere al CNCND amintit nu a fost asumat întru totul, în special sub aspectul concluziilor, de către Agentul Governmental al României pentru CJUE (a se vedea și C. Nuică, „Opinie de specialitate cu privire la cauza C-673/16, Coman”, *Noua Revistă a Drepturilor Omului*, nr. 2/2017, p. 32- 45). Prin hotărârea pronunțată la data de 05.06.2018, CJUE confirmă, în esență, concluzia respectivului articol, a recunoașterii dreptului de ședere pe teritoriul unui stat membru al cuplurilor cu aceeași orientare sexuală (căsătorite sau formând un cuplu durabil), cităm: „raportat la împrejurările istorice și realitățile socio-juridice, se poate admite ca fiind îndreptățită pretenția reîntregirii cuplului (indiferent de orientarea sexuală) pe teritoriul statului membru, în scopul consumării intime și materiale a „vieții de familie”, conceptul în cauză, caracteristic inclusiv uniunii libere dintre persoane, având o origine istorică, o existență și o evoluție socio-juridică independentă față de instituția căsătoriei și cea a familiei în accepțiune juridică și tradițională”.

în cauza C-673/16, Coman, memoriul însemnând „Observațiile scrise” ale Poloniei în cauza C-673/16, Coman, memoriul însemnând „Observațiile scrise” ale Ungariei în cauza C-673/16, Coman și memoriul însemnând „Observațiile scrise” ale Regatului Țărilor de Jos în cauza C-673/16, Coman. În a doua parte a documentarului, care va fi publicat în Noua Revistă de Drepturile Omului nr. 3/2018, vom publica memoriul însemnând „Observațiile scrise” ale Comisiei Europene în cauza C-673/16, Coman, opinia consultativă a avocatului general al CJUE și hotărârea CJUE în cauza C-673/16, Coman.

A. Izvorul punerii în mișcare a mecanismelor jurisdicționale unionale

Cerere de decizie preliminară introdusă de Curtea Constituțională a României (România) la data de 30 decembrie 2016 – Relu Adrian Coman, Robert Clabourn Hamilton, Asociația Accept / Inspectoratul General pentru Imigrări, Ministerul Afacerilor Interne, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării

(Cauza C-673/16)

Instanța de trimitere

Curtea Constituțională a României

Părțile din acțiunea principală

Reclamanți: Relu Adrian Coman, Robert Clabourn Hamilton, Asociația Accept

Pârâți: Inspectoratul General pentru Imigrări, Ministerul Afacerilor Interne, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării

Întrebările preliminare

„Soț” din art. 2 alin. (2) lit. (a) din Directiva 2004/38/[CE]¹, coroborat cu art. 7, 9, 21 și 45 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, include soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă?

Dacă răspunsul la prima întrebare este afirmativ, atunci art. 3 alin. (1) și art. 7 alin. (1) din Directiva 2004/38/[CE], coroborat cu art. 7, 9, 21 și 45 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?

Dacă răspunsul la prima întrebare este negativ, soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european, cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă, poate fi calificat ca fiind „orice alt membru de familie, [...]” în sensul art. 3 alin. (2) lit. (a) din Directiva 2004/38/[CE] ori „partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător”, în sensul art. 3 alin. (2) lit. (b) din Directiva 2004/38/[CE], cu obligația corelativă a statului

¹ Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO 2004 L 158, p. 77, ediție specială, 05, vol. 7, p. 56).

gazdă de a facilita intrarea și șederea acestuia, chiar dacă statul gazdă nu recunoaște căsătoriile între persoane de același sex și nici nu prevede vreo altă formă alternativă de recunoaștere juridică, de tipul parteneriatelor înregistrate?

Dacă răspunsul la a treia întrebare este afirmativ, atunci art. 3 alin. (2) și 7 alin. (2) din Directiva 2004/38/[CE], coroborat cu art. 7, 9, 21 și 45 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?

B. Memorii consultative – observații scrise – în temeiul dispozițiilor art. 23, parag. al doilea din Protocolul privind Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene

Observațiile scrise ale României

GUVERNUL ROMÂNIEI – Ministerul Afacerilor Externe

Agentul Governamental pentru Curtea de Justiție a Uniunii Europene

K2/I 187

21 aprilie 2017

ÎN ATENȚIA DOMNULUI PREȘEDINTE ȘI A MEMBRILOR CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE OBSERVAȚII SCRISE

în cauza C-673/16, Coman, având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare² formulată, potrivit articolului 267 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene³, de Curtea Constituțională a României⁴, în legătură cu interpretarea articolelor 2 aliniatul (2) litera a), 3 alineatele (1) și (2), 7 alineatele (1) și (2) din Directiva 2004/38/CE⁵, precum și a articolelor 7, 9, 21 și 45 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene⁶.

Guvernul României supune atenției Curții de Justiție a Uniunii Europene următoarele observații scrise:

I. Situația de fapt și întrebările preliminare

1. Guvernul României trimite la cererea de decizie preliminară, subliniind următoarele aspecte:

2. Potrivit cererii de decizie preliminară, în anul 2015, Judecătoria Sectorului 5 București⁶ a fost sesizată cu o cerere de chemare în judecată promovată de reclamantii Relu Adrian

² Denumită în continuare „cerere de decizie preliminară”.

³ Denumit în continuare „TFUE”.

⁴ Denumită în continuare „instanța de trimitere”.

⁵ Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii UE și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 731148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 158/30.04.2004, p. 77, denumită în continuare „Directiva 2004/38/CE”.

⁶ Denumită în continuare „Judecătoria”.

Coman, cetățean român, Robert Claibourn Hamilton, cetățean american, persoane de același sex căsătorite în Regatul Belgiei la data de 05.11.2010, și Asociația ACCEPT, în contradictoriu cu pârâții Ministerul Afacerilor Interne și Inspectoratul General pentru Imigrări. Reclamanții au solicitat judecătoriei să constate o discriminare pe criteriul orientării sexuale în privința exercitării dreptului la liberă circulație în Uniunea Europeană, să oblige pârâții la încetarea acestei discriminări, precum și la plata daunelor morale. În cadrul litigiului, reclamanții au invocat excepția de neconstituționalitate⁷ a articolului 277 alineatele (2)⁸ și (4)⁹ din Codul civil român. Potrivit reclamanților, nerecunoașterea căsătoriei lor între persoane de același sex încheiate în străinătate, în ceea ce privește exercitarea dreptului de ședere, reprezintă o încălcare a dispozițiilor Constituției României privind respectarea dreptului la viață intimă, familială și privată, precum și a principiului egalității în drepturi¹⁰.

3. La data de 18 decembrie 2015, judecătoria a sesizat Curtea Constituțională a României pentru a soluționa excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor sus-menționate din Codul civil român.

4. În aceste condiții, instanța de trimitere a decis să suspende judecata și să adreseze CJUE următoarele Întrebări preliminare:

„1. „Soț” din art. 2 pct. (2) lit. a) din Directiva 2004/38/CE, coroborat cu art. 7, 9, 21 și 45 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene include soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european, cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă?

2. Dacă răspunsul la prima întrebare este afirmativ, atunci art. 3 alin. (1) și art. 7 alin. (2)¹¹ din Directiva 2004/38/CE, coroborat cu art. 7, 9, 21 și 45 din Cartă, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni, unui soț de același sex al unui cetățean european?

3. Dacă răspunsul la prima întrebare este negativ, soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european, cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă, poate fi calificat ca fiind „orice alt membru de familie”, în sensul art. 3 alin. 2 litera a) din Directiva 2004/38/CE ori „partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător”, în sensul art. 3 alin. (2) litera b) din Directiva 2004/38/CE, cu obligația statului gazdă de a facilita intrarea și șederea acestuia, chiar dacă statul gazdă nu recunoaște căsătoriile între persoane de același sex și nici nu prevede o altă formă de recunoaștere juridică, de tipul parteneriatelor înregistrate?

⁷ Pentru explicații privind la competența Curții Constituționale și la mecanismul excepției de neconstituționalitate. În general, trimitem la punctul I, 10 din cererea de decizie preliminară.

⁸ Articolul 277 alineatul (2) din Codul civil prevede: „Căsătoriile dintre persoane de același sex încheiate sau contractate în străinătate fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini nu sunt recunoscute în România”.

⁹ Articolul 277 alineatul (4) din Codul civil prevede: „Dispozițiile legale privind libera circulație pe teritoriul României a cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene și Spațiului Economic European rămân aplicabile”.

¹⁰ A se vedea punctele 1, 5 și 11, 2 din cererea de decizie preliminară.

¹¹ Instanța de trimitere a indicat în mod eronat art. 7 alin. (1) din Directiva 2004/38/CE, acesta fiind irelevant în contextul celei de-a doua întrebări preliminare.

4. Dacă răspunsul la a treia întrebare este afirmativ, atunci art. 3 alin. (2) și art. 7 alin. (2) din Directiva 2004/38/CE, coroborat cu art. 7, 9, 21 și 45 din Cartă, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?”

II. Cadrul juridic

5. Guvernul României face trimitere la cadrul juridic, astfel cum a fost redat de instanța de trimitere în cererea de decizie preliminară. Instanța de trimitere în mod eronat a indicat art. 7 alin. (1) din Directiva 2004/38/CE, acesta fiind irelevant în contextul celei de-a doua întrebări preliminare.

6. Totodată, apreciem relevante și următoarele dispoziții:

A. Dreptul intern

Codul civil¹²

Articolul 259 alineatele (1) și (2)

(1) Căsătoria este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii.

(2) Bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători în scopul de a întemeia o familie.

Articolul 277 alineatele (1), (2) și (4)

(1) Este interzisă căsătoria dintre persoane de același sex.

(2) Căsătoriile dintre persoane de același sex încheiate sau contractate în străinătate fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini nu sunt recunoscute în România.

(4) Dispozițiile legale privind libera circulație pe teritoriul României a cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene și Spațiului Economic European rămân aplicabile.

B. Dreptul Uniunii

Tratatul privind Uniunea Europeană

Articolul 5 alineatele (1) și (2)

Delimitarea competențelor Uniunii este guvernată de principiul atribuirii [...]. În temeiul principiului atribuirii, Uniunea acționează numai în limitele competențelor care i-au fost atribuite de statele membre prin tratate, pentru realizarea obiectivelor stabilite prin aceste tratate. Orice competență care nu este atribuită Uniunii prin tratate aparține statelor membre.

Directiva 2004/38/CE

Articolul 2 punctul (2) literele a) și b)

În sensul prezentei directive:

2. prin „membru de familie” se înțelege: (a) soțul; (b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat, în temeiul legislației unui stat membru, dacă, potrivit legislației statului membru gazdă, parteneriatele înregistrate sunt considerate drept echivalente căsătoriei și în conformitate cu condițiile prevăzute de legislația relevantă a statului membru gazdă;

¹² Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 511/24.07.2009, republicată în Monitorul Oficial al României nr. 505/15.07.2011.

Articolul 3

(1) Prezenta directivă se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, precum și membrilor familiei sale, conform definiției de la articolul 2 punctul 2, care îl însoțesc sau i se alătură.

(2) Fără a aduce atingere vreunui drept individual de liberă circulație și ședere pe care persoanele în cauză îl pot avea în nume propriu, statul membru gazdă facilitează, în conformitate cu legislația sa internă, intrarea și șederea următoarelor persoane: (a) orice alți membri de familie, indiferent de cetățenia lor, care nu se încadrează în definiția de la articolul 2 punctul 2 și care, în țara din care au venit, se află în întreținerea sau sunt membri ai gospodăriei cetățeanului Uniunii care beneficiază de dreptul de ședere cu titlu principal sau dacă din motive grave de sănătate este necesară în mod imperativ îngrijirea personală a membrului familiei de către cetățeanul Uniunii; (b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător. Statul membru gazdă întreprinde o examinare amănunțită a situației personale și justifică refuzul acordării dreptului de intrare sau ședere acestor persoane.

Articolul 7 alineatele (1) și (2)

(1) Toți cetățenii Uniunii au dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pentru o perioadă mai mare de trei luni în cazurile în care: (a) sunt lucrători care desfășoară activități salariate sau activități independente în statul membru gazdă sau (b) dispun de suficiente resurse pentru ei și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă sau (c) sunt înscriși într-o instituție privată sau publică, acreditată sau finanțată de către statul membru gazdă pe baza legislației sau practicilor sale administrative, cu scopul principal de a urma studii, inclusiv de formare profesională și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă și asigură autoritatea națională competentă, printr-o declarație sau o altă procedură echivalentă la propria alegere, că posedă suficiente resurse pentru ei înșiși și pentru membrii de familie, astfel încât să nu devină o povară pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în timpul perioadei de ședere sau (d) sunt membri de familie care însoțesc ori se alătură unui cetățean al Uniunii care îndeplinește el însuși condițiile menționate la literele (a), (b) sau (c).

(2) Dreptul de ședere prevăzut la alineatul (1) se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru, în cazul în care însoțesc ori se alătură cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, cu condiția ca cetățeanul Uniunii să îndeplinească condițiile menționate la alineatul (1) literele (a), (b) sau (c).

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene

Articolul 7

Orice persoană are dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a secretului comunicațiilor.

Articolul 9

Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie sunt garantate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestor drepturi.

Articolul 21

(1) Se interzice discriminarea de orice fel, bazată pe motive precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile

politice sau de orice altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, un handicap, vârsta sau orientarea sexuală.

(2) În domeniul de aplicare a tratatelor și fără a aduce atingere dispozițiilor speciale ale acestora, se interzice orice discriminare pe motiv de cetățenie.

Articolul 45

(1) Orice cetățean al Uniunii are dreptul de circulație și de ședere liberă pe teritoriul statelor membre.

(2) Libertatea de circulație și de ședere poate fi acordată, în conformitate cu tratatele, resortisanților țărilor terțe stabiliți legal pe teritoriul unui stat membru.

III. Analiza juridică

7. În prealabil, Guvernul României arată că, potrivit articolului 277 alineatul (1) din Codul civil, în România, căsătoria între persoane de același sex este interzisă. Potrivit alineatului (2) al aceluiași articol, o astfel de căsătorie încheiată în străinătate, fie de cetățeni români, fie de cetățeni străini, nu este recunoscută în România. Conform alineatului ultim al articolului 277, dispozițiile legale privind libera circulație pe teritoriul României a cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene și Spațiului Economic European rămân aplicabile.

8. Subliniind faptul că revine instanței de trimitere să analizeze articolul 277 alineatele (2) și (4) din Codul civil prin raportare la prevederile Constituției României, precizăm următoarele:

A. În ceea ce privește prima întrebare preliminară

9. Prin intermediul primei întrebări preliminare, instanța de trimitere dorește, de fapt, să afle înțelesul noțiunii de „soț” din articolul 2 punctul (2) litera a) al Directivei 2004/38/CE.

10. Constatând că actul legislativ UE nu definește noțiunea de „soț”, Guvernul României face trimitere la lucrările preparatorii¹³ ale Directivei 2004/38/CE.

11. Din analiza acestor lucrări rezultă că Parlamentul European a propus să fie considerat „membru al familiei” soțul de orice sex. Consiliul UE nu a împărtășit această opinie. De asemenea, Comisia UE a susținut că prin „soț” se înțelege, în principiu, soțul de sex [opus]¹⁴.

12. Soluția pentru care legiuitorul european a optat a fost să nu definească noțiunea de „soț”. Această opțiune denotă că noțiunea trebuie interpretată conform legislației fiecărui stat membru gazdă, în care se invocă această calitate.

13. Această concluzie este susținută și de interpretarea sistematică a dispozițiilor articolului 2 punctul (2) literele a) și b) din directivă. Astfel, în contextul în care nici parteneriatul

¹³ Poziția comună (CE) TIR. 612004 din 5 decembrie 2003 emisă de Consiliul UE, în vederea adopției unei directive a Parlamentului european și a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii UE și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, JO C 054 E din 02/03/2004 p. 0012 0032, <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/FRITXT/HTML/?uri=CELEX:52004AG0006&from=EN>. 15 Punctul 3.2. paragraful (4) din Propunerea Comisiei nr. COM(2003) 199 final 115.04.2003 de Directivă a Parlamentului european și a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii UE și membrii familiilor acestora, <https://www.france.gd.org/texts/immigration/COM2003-199.pdr>

¹⁴ Hotărârea din 31 mai 2001, D și Suedia/Consiliul, C-122/99 P și C-125/99 P, EU:C:2001:304, punctul 34.

civil și nici căsătoria încheiată între persoane de același sex nu sunt reglementate de toate statele membre, directiva se limitează la a considera că „soțul” este membru de familie, fără a defini această noțiune. Pe de altă parte, în cazul parteneriatului înregistrat, calificarea partenerului ca „membru de familie” este subordonată condiției ca legislația statului membru gazdă să considere aceste parteneriate drept echivalent al căsătoriei. Este de netăgăduit faptul că parteneriatul înregistrat conferă partenerilor mai puține drepturi decât acelea pe care căsătoria le conferă soților. Prin urmare, nu se poate susține că în statele membre care interzic încheierea căsătoriilor între persoane de același sex sau a parteneriatelor înregistrate, directiva permite statelor să refuze recunoașterea efectelor parteneriatelor înregistrate, dar impune recunoașterea căsătoriei încheiate între persoane de același sex, în scopul exercitării dreptului la liberă circulație.

14. Totodată, subliniem că potrivit articolului 5 din Tratatul privind Uniunea Europeană¹⁵, Uniunea acționează numai în limitele competențelor care i-au fost atribuite de statele membre prin tratate pentru realizarea obiectivelor stabilite prin acestea. Orice competență care nu este atribuită Uniunii aparține statelor membre.

15. Tratatul nu conține dispoziții care să transfere competența Uniunii în domeniul dreptului material al familiei¹⁶. Starea civilă reprezintă o materie ce intră în competența statelor membre, iar dreptul Uniunii nu aduce atingere acestei competențe¹⁷. Fiecare stat membru gazdă este competent și liber să interzică sau să autorizeze pe teritoriul său căsătoria între parteneri de același sex sau o formă alternativă de recunoaștere legală a relației lor¹⁸.

16. Armonizarea condițiilor de ședere a cetățenilor UE nu poate obliga statele membre să efectueze modificări legislative în dreptul familiei, întrucât Uniunea nu are competențe legislative în acest domeniu¹⁹.

17. Prin urmare, la prima întrebare preliminară urmează să se răspundă că noțiunea de „soț” de la articolul 2 punctul (2) litera a) din Directiva 2004/38/CE trebuie interpretată conform legislației fiecărui stat membru gazdă, în care se invocă această calitate.

B. În ceea ce privește a treia întrebare preliminară

18. Prin intermediul celei de-a treia întrebări preliminare, instanța de trimitere dorește să afle, în esență, dacă soțul de același sex, cetățean al unui stat terț, cu care un cetățean UE a încheiat o căsătorie, conform legii dintr-un alt stat membru, se încadrează într-una dintre categoriile prevăzute de articolul 3 alineatul (2) literele a) sau b) din Directiva 2004/38/CE.

19. Guvernul României constată că Directiva 2004/38/CE nu oferă o definiție a noțiunilor de „orice alt membru de familie”, respectiv de „partener cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător”.

20. În acest context, similar noțiunilor de la articolul 2 punctul (2) litera a) [și b)] din directivă, se impune ca și cele prevăzute de articolul 3 alineatul (2) literele a) și b) să fie

¹⁵ Denumit în continuare „TUE”.

¹⁶ A se vedea, per a contraria, dispozițiile articolelor 2-6 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene.

¹⁷ Hotărârea din 24 noiembrie 2016, Parris, C- 443/15, EU:C:2016:897, punctul 58.

¹⁸ Idem, punctul 59 și jurisprudența citată.

¹⁹ Punctul 3.1 paragraful (5) din Propunerea Comisiei nr. COM(2003) 199 final/15.04.2003 de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii UE și membrii <https://www.france.qrd.org/texts/immigration/COM2003-199.pdf>.

interpretate și stabilite tot prin prisma legislației statului membru gazdă, și, în plus, în funcție de circumstanțele de fapt ale cauzei.

21. De altfel, conform tezei introductive a articolului 3 alineatul (2) din directivă, statul membru gazdă facilitează, în conformitate cu legislația sa internă, intrarea și șederea persoanelor enunțate la acest articol. De asemenea, potrivit punctului (6) din preambulul directivei, situația persoanelor care, potrivit directivei, nu sunt incluse în definiția membrilor de familie, și care, prin urmare, nu se bucură automat de dreptul de intrare și ședere în statul membru gazdă ar trebui să fie examinată de statul membru gazdă, pe baza propriei legislații interne, pentru a decide dacă se poate acorda intrarea și șederea unor astfel de persoane, luând în considerare relația lor cu cetățeanul Uniunii sau orice alte împrejurări, precum și dependența lor financiară sau fizică de cetățeanul Uniunii.

22. Potrivit jurisprudenței, având în vedere atât inexistența unor norme mai precise în Directiva 2004/38/CE, cât și folosirea termenilor „în conformitate cu legislația sa internă” în cadrul articolului 3 alineatul (2) din aceasta, trebuie să se constate că fiecare stat membru dispune de o largă marjă de apreciere în ceea ce privește alegerea factorilor care trebuie luați în considerare²⁰.

23. Prin urmare, trebuie să se răspundă la cea de-a treia întrebare că revine statului membru gazdă competența de a stabili, în fiecare caz în parte, în funcție de circumstanțele cauzei și în conformitate cu legislația sa, dacă soțul de același sex, cetățean al unui stat terț, cu care un cetățean UE a încheiat o căsătorie, conform legii dintr-un alt stat membru, se încadrează într-una dintre categoriile prevăzute de articolul 3 alineatul (2) din Directiva 2004/38/CE. În acest context, respectivul stat dispune de o marjă de apreciere.

C. În ceea ce privește a doua și a patra întrebare preliminară

24. Prin intermediul celei de-a doua și al celei de-a patra întrebări preliminare, instanța de trimitere dorește să afle dacă dispozițiile articolului 3 alineatul (1), respectiv ale articolului 3 alineatul (2) și ale articolului 7 alineatul (2) din directivă cer ca statul membru gazdă să acorde drept de ședere pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european.

25. Dispozițiile articolului 7 alineatul (1) din Directiva 2004/38/CE reglementează dreptul cetățenilor Uniunii de ședere pe teritoriul altui stat membru pentru o perioadă mai mare de trei luni. Articolul 7 alineatul (2) din directivă prevede că acest drept se extinde la membrii de familie care nu au cetățenia Uniunii, în cazul în care însoțesc sau se alătură cetățeanului Uniunii în statul membru gazdă, cu condiția ca cetățeanul UE să îndeplinească cerințele menționate la articolul 7 alineatul (1) literele a), b) sau c) din directivă.

26. În opinia Guvernului României, în lipsa unor dispoziții speciale care să explice sensul sintagmei „membri de familie” utilizată de articolul 7 alineatul (2) din directivă, aceasta trebuie interpretată conform definiției furnizate la articolul 2 punctul (2) din directivă.

27. Potrivit jurisprudenței, chiar dacă articolul 3 alineatul (2) din Directiva 2004/38/CE nu obligă statele membre să acorde un drept de intrare și de ședere persoanelor care sunt membri de familie, în sens larg, aflați în întreținerea unui cetățean al Uniunii, nu este mai puțin adevărat, astfel cum reiese din folosirea în cadrul articolului 3 alineatul (2) menționat a indicativului prezent „facilitează”, că această dispoziție stabilește în sarcina statelor membre o

²⁰ Hotărârea din 5 septembrie 2012, Rahman și alții. C-83111, EU:C:2012:519, punctul 24.

obligație de a conferi un anumit avantaj cererilor formulate de persoane care se află într-o relație de dependență specială față de un cetățean al Uniunii, în raport cu cererile de intrare și de ședere ale altor resortisanți ai unor state terțe²¹.

28. Prin urmare, pentru soțul de același sex care, potrivit legislației statului membru gazdă, nu se încadrează în noțiunea de „membri de familie” potrivit articolului 2 punctul (2) din directivă, ci în noțiunile de „orice alți membri de familie”, respectiv de „partener cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător”, potrivit articolului 3 alineatul (2) din directivă, statul membru gazdă facilitează, în conformitate cu legislația sa internă, intrarea și șederea categoriilor de persoane prevăzute la literele a) și b) din respectiva normă.

29. În acest context, respectivul stat dispune de o marjă de apreciere²².

IV. Concluzii

30. Având în vedere observațiile de mai sus, propunem să se răspundă întrebărilor preliminare după cum urmează:

Cu privire la prima întrebare preliminară:

Noțiunea de „soț” prevăzută de articolul 2 punctul (2) litera a) din Directiva 2004/38/CE trebuie interpretată conform legislației statului membru gazdă.

Cu privire la a treia întrebare preliminară:

Revine statului membru gazdă competența de a stabili, în fiecare caz în parte, în funcție de circumstanțele cauzei și în conformitate cu legislația sa, dacă soțul de același sex, cetățean al unui stat terț, cu care un cetățean UE a încheiat o căsătorie, conform legii dintr-un alt stat membru, se încadrează într-una dintre categoriile prevăzute de articolul 3 alineatul (2) din Directiva 2004/38/CE. În acest context, respectivul stat dispune de o marjă de apreciere.

Cu privire la a doua și a patra întrebare preliminară:

Noțiunea de „membri de familie” din cuprinsul articolului 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38/CE trebuie interpretată în sensul că include persoanele enumerate la articolul 2 punctul 2 din aceeași Directivă.

Potrivit articolului 3 alineatul (2) din Directiva 2004/38/CE, statul membru gazdă facilitează, în conformitate cu legislația sa internă, intrarea și șederea categoriilor de persoane prevăzute la literele a) și b) din respectiva normă. în acest context, respectivul stat dispune de o marjă de apreciere.

²¹ Hotărârea Rahman și alții, punctul 21.

²² Idem, punctul 24.

II.2 Observațiile Poloniei

Cauza C-673/16*

Act de procedură depus de: Polonia

Numele uzual al cauzei: Coman și alții

Data depunerii: 24 aprilie 2017

Observații scrise ale Republicii Polone prezentate conform articolului 23 din Protocolul privind Statutul Curții de Justiție referitoare la o cerere de decizie preliminară în cauza C-673/16, Coman și alții [instanță națională: Curtea Constituțională a României (România)].

OBIECTUL LITIGIULUI ȘI ÎNTREBĂRILE PRELIMINARE

1. Cererea de decizie preliminară în cauza C-673/16, Coman și alții, a fost adresată Curții de Justiție a Uniunii Europene de Curtea Constituțională a României (România) în cadrul examinării unei acțiuni formulate de un cetățean român și de un cetățean al Statelor Unite împotriva deciziei autorităților române prin care cetățeanului Statelor Unite i se refuză acordarea unui permis de ședere temporară. Potrivit motivelor cererii, reclamantii s-au căsătorit la Bruxelles în 2010 și intenționau să se instaleze în România, invocând dispozițiile Directivei 2004/38²³. În acest scop, ei au solicitat în 2012, la Ambasada României din Bruxelles, transcrierea certificatului de căsătorie belgian. Autoritățile române competente au refuzat această transcriere pe baza unei dispoziții a Codului civil român care prevede că în România nu sunt recunoscute căsătoriile între persoane de același sex încheiate în străinătate. Autoritatea competentă în materie de imigrări a refuzat prelungirea permisului de ședere temporară a cetățeanului Statelor Unite pe teritoriul român.

2. Reclamantii au ridicat în fața Curții Constituționale o excepție de neconstituționalitate a dispozițiilor Codului civil român care interzic pe de o parte recunoașterea căsătoriilor între persoane de același sex încheiate în străinătate, dar care prevăd pe de altă parte că „rămân aplicabile” dispozițiile legale privind libera circulație pe teritoriul României a cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene și Spațiului Economic European. În susținerea excepției de neconstituționalitate, reclamantii au invocat faptul că nerecunoașterea căsătoriilor între persoane de același sex legal încheiate în străinătate, în ceea ce privește exercitarea dreptului de ședere, reprezintă o încălcare a dreptului la viață intimă, familială și privată și o inegalitate pe criteriul orientării sexuale.

3. În acest context, instanța română a adresat Curții de Justiție următoarele întrebări:

1) „Soț” din articolul 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38, coroborat cu articolele 7, 9, 21 și 45 din Cartă, include soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă?

2) Dacă răspunsul la prima întrebare este afirmativ, atunci articolul 3 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2004/38, coroborat cu articolele 7, 9, 21 și 45 din Cartă,

²³ Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO 2004, L 158, p. 77, denumită în continuare „Directiva 2004/38”).

cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?

3) Dacă răspunsul la prima întrebare este negativ, soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european, cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă, poate fi calificat ca fiind «orice alt membru de familie, [...]» în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2004/38 ori «partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător», în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2004/38, cu obligația corelativă a statului gazdă de a facilita intrarea și șederea acestuia, chiar dacă statul gazdă nu recunoaște căsătoriile între persoane de același sex și nici nu prevede vreo altă formă alternativă de recunoaștere juridică, de tipul parteneriatelor înregistrate?

4) Dacă răspunsul la a treia întrebare este afirmativ, atunci articolul 3 alineatul (2) și articolul 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38, coroborat cu articolele 7, 9, 21 și 45 din Cartă, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?

II. PROPUNEREA POLONIEI

II.1. Competențele limitate ale Uniunii în domeniul dreptului familiei

4. Înainte de a propune un răspuns la întrebările instanței de trimitere, Polonia dorește să sublinieze că statele membre nu au atribuit Uniunii, pe baza tratatelor, competențe în domeniul dreptului material al familiei. În consecință, conform principiului atribuirii, Uniunea nu este competentă să uniformizeze soluțiile specifice, și cu atât mai puțin normele de dreptul familiei, aplicabile în diferitele state membre.

5. Statele membre au atribuit Uniunii, pe baza articolului 81 TFUE, doar o competență privind măsurile referitoare la dreptul familiei care au o incidență transfrontalieră. În acest context, trebuie, în primul rând, să se observe că Uniunea dispune în acest domeniu de o competență partajată [articolul 4 alineatul (2) litera (j) TFUE], ceea ce înseamnă că Uniunea și statele membre pot legifera și adopta acte cu caracter obligatoriu în acest domeniu și că statele membre își exercită competența în măsura în care Uniunea nu și-a exercitat-o pe a sa [articolul 2 alineatul (2) TFUE]. Cu toate acestea, în al doilea rând, conform articolului 81 alineatul (3) TFUE, prin derogare de la regula generală, măsurile privind dreptul familiei care au implicații transfrontaliere sunt supuse unei proceduri legislative speciale care necesită o decizie unanimă în Consiliu. Totodată, doar o decizie unanimă a Consiliului poate determina aspectele de dreptul familiei care au implicații transfrontaliere susceptibile să facă obiectul unor acte adoptate potrivit procedurii legislative ordinare.

6. Cerința unanimității Consiliului cu ocazia adoptării unor măsuri referitoare la dreptul familiei care au o incidență transfrontalieră rezultă din faptul că domeniul dreptului familiei (chiar și aspectul său transfrontalier cu privire la care Uniunea dispune de o competență partajată cu statele membre) este un domeniu deosebit de sensibil. Soluțiile reținute în acest domeniu reflectă opiniile și valorile fundamentale adoptate în diferitele societăți europene (și adesea confirmate și în acte de rang constituțional) care nu sunt totdeauna identice sub toate aspectele lor. Diferențele de abordare privesc printre altele definiția instituției căsătoriei. Acest aspect va fi abordat mai pe larg mai jos în prezentele observații. Cu toate acestea, trebuie încă de pe acum să se sublinieze că dreptul familiei, ca toate celelalte ramuri ale dreptului, are la bază axiologia. Tratatul respectă acest principiu și exclude posibilitatea a impune

vreunui stat membru fără acordul său expres norme conflictuale în domeniul dreptului familiei care ar putea fi contrare normelor de dreptul familiei adoptate în acest stat.

7. Trebuie observat în acest context că simpla chestiune a adoptării unor norme ale Uniunii privind determinarea legii aplicabile în materie matrimonială suscită deja importante rezerve în cazul unor state; or, această chestiune este în mod clar mai puțin sensibilă decât eventuala recunoaștere într-un stat membru a efectelor căsătoriilor încheiate conform dreptului altui stat membru. Rezervele privind posibilitatea adoptării la nivelul Uniunii a normelor comune de determinare a legii aplicabile în materie matrimonială au fost până în prezent atât de puternice încât adoptarea unor astfel de norme de către toate statele membre nu a fost pentru moment posibilă. Regulamentul (CE) nr. 2201/2003²⁴ definește numai normele de determinare a competenței judecătorești și instituie principiul recunoașterii reciproce a hotărârilor de divorț, de separare de corp sau de anulare a căsătoriei, precum și răspunderea părintească, cu excepția normelor de determinare a dreptului aplicabil. Trebuie reținut că propunerea Comisiei prezentată în 2016 privind Regulamentul Consiliului de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2201/2003 în ceea ce privește competența și de instituire a unor norme privind legea aplicabilă în materie matrimonială nu a fost adoptată din cauza absenței unanimității statelor membre în cadrul Consiliului [necesară pentru adoptarea unui asemenea regulament în temeiul articolului 81 alineatul (3) TFUE]. Pentru acest motiv, Consiliul a adoptat o decizie de autorizare a unei cooperări consolidate în domeniul legislației aplicabile divorțului și separării de corp²⁵, apoi un grup de state membre a adoptat un regulament de punere în aplicare a unei cooperări consolidate în domeniul legii aplicabile divorțului și separării de corp²⁶.

8. În plus, în cadrul unei cooperări consolidate, tot ca urmare a imposibilității de a se ajunge la o decizie unanimă a statelor membre în cadrul Consiliului, au fost adoptate în 2016 două regulamente în materie de regimuri matrimoniale²⁷ și în materia efectelor patrimoniale ale parteneriatelor înregistrate²⁸. Considerentul (17) al primului regulament (2016/1103) indică în mod expres că el nu definește noțiunea de „căsătorie”, fiind aplicabilă definiția din dreptul național al statelor membre, în timp ce considerentul (21) adaugă că regulamentul nu ar trebui să se aplice altor chestiuni prealabile, precum existența, valabilitatea sau recunoașterea căsătoriei, care intră în continuare sub incidența dreptului național al statelor membre, inclusiv a normelor acestora de drept internațional privat. Considerentul (21) al celui de al doilea regulament (2016/1104) indică la rândul său că el nu ar trebui să se aplice altor chestiuni prealabile, precum existența, valabilitatea sau recunoașterea unui parteneriat înregistrat,

²⁴ Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000 (JO L 338, p. 1).

²⁵ Decizia 2010/405/UE Consiliului din 12 iulie 2010 de autorizare a unei forme de cooperare consolidată în domeniul legislației aplicabile divorțului și separării de drept (JO L 189, p. 12).

²⁶ Regulamentul (UE) nr. 1259/2010 al Consiliului din 20 decembrie 2010 de punere în aplicare a unei forme de cooperare consolidată în domeniul legii aplicabile divorțului și separării de corp (JO L 343, p. 10).

²⁷ Regulamentul (UE) 2016/1103 al Consiliului din 24 iunie 2016 de punere în aplicare a unei cooperări consolidate în domeniul competenței, al legii aplicabile și al recunoașterii și executării hotărârilor judecătorești în materia regimurilor matrimoniale (JO L 183, p. 1).

²⁸ Regulamentul (UE) 2016/1104 al Consiliului din 24 iunie 2016 de punere în aplicare a unei cooperări consolidate în domeniul competenței, al legii aplicabile și al recunoașterii și executării hotărârilor judecătorești în materia efectelor patrimoniale ale parteneriatelor înregistrate (JO L 183, p. 30).

care intră sub incidența dreptului intern al statelor membre, inclusiv a normelor acestora de drept internațional privat.

9. Având în vedere aceste împrejurări, trebuie să se constate că, în domeniul cooperării transfrontaliere în cauzele familiale, diferențele dintre punctele de vedere ale statelor membre au fost până în prezent atât de importante încât nu a fost posibil să se ajungă la o decizie unanimă cu ocazia adoptării diferitelor măsuri. Chiar și cooperarea consolidată a unui grup de state membre în acest domeniu privește numai chestiuni alese și strict delimitate, iar ea a fost pusă în aplicare indicându-se expres că normele comune adoptate nu privesc în niciun mod problema recunoașterii căsătoriilor.

10. Pe de altă parte, în ceea ce privește normele Uniunii referitoare la combaterea oricărei discriminări, conform articolului 19 alineatul (1) TFUE, „fără a aduce atingere celorlalte dispoziții din tratate și în limitele competențelor pe care acestea le conferă Uniunii, Consiliul, hotărând în unanimitate, în conformitate cu o procedură legislativă specială și cu aprobarea Parlamentului European, poate lua măsurile necesare în vederea combaterii oricărei discriminări bazate pe sex, rasă sau origine etnică, pe religie sau convingeri, pe handicap, vârstă sau orientare sexuală”.

11. În acest context, Polonia dorește să sublinieze că această dispoziție conține rezerva expresă potrivit căreia măsurile luate în temeiul său trebuie adoptate „în limitele competențelor Uniunii”, ceea ce trebuie înțeles în sensul că indică faptul că în vederea combaterii oricărei discriminări, printre altele bazată pe orientarea sexuală, Uniunea nu poate acționa în afara competențelor pe care i le atribuie statele membre, cu încălcarea principiului atribuirii competențelor.

12. Preambulul Directivei 2000/78²⁹ adoptate pe baza acestei dispoziții (articolul 13 CE, actualul articol 19 TFUE) arată că ea nu aduce atingere legislațiilor naționale privind starea civilă și nici prestațiilor care decurg din aceasta [considerentul (22)].

13. Totodată, Curtea de Justiție a declarat până în prezent în mod constant că starea civilă este o materie care ține de competența statelor membre, fiind de la sine înțeles că statele membre trebuie, în exercitarea competenței menționate, să respecte dreptul Uniunii, printre care dispozițiile referitoare la principiul nediscriminării³⁰.

14. Din jurisprudența anterioară referitoare la discriminarea bazată pe orientarea sexuală, interzisă în temeiul Directivei 2000/78, rezultă că Curtea statuează cu privire la existența sau absența unei asemenea discriminări numai atunci când un stat membru a instituit deja în dreptul său național norme privind statutul parteneriatelor înregistrate (în special a cuplurilor de același sex). Curtea a declarat, de asemenea, că, în vederea aprecierii existenței unei asemenea discriminări, „compararea situațiilor trebuie să se bazeze pe o analiză concentrată asupra drepturilor și obligațiilor soților căsătoriți și ale partenerilor de viață înregistrați, astfel cum rezultă din dispozițiile interne aplicabile, care sunt relevante ținând cont de obiectul și de condițiile de acordare a prestației în cauză în acțiunea principală, iar nu să constea în a

²⁹ Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO L 303, p. 16).

³⁰ Hotărârea din 1 aprilie 2008, Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, punctele 58 și 59); Hotărârea din 10 mai 2011, Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, punctul 38), și Hotărârea din 24 noiembrie 2016, Parris (C-443/15, EU:C:2016:897, punctul 58).

verifica dacă dreptul național a operat o asimilare juridică generală și completă a uniunii consensuale înregistrate cu căsătoria³¹”.

15. Trebuie subliniat că, în jurisprudența citată, Curtea nu a statuat cu privire la o eventuală încălcare a principiului nediscriminării decât atunci când un stat membru (în exercitarea competenței sale exclusive în materie de dreptul familiei) prevăzuse în legislația sa instituirea parteneriatelor înregistrate și definise pentru partenerii de viață înregistrați drepturi și obligații comparabile cu drepturile și obligațiile aplicabile soților.

16. Simultan, recunoscând competența statelor membre în materia dreptului familiei, Curtea nu s-a pronunțat în niciun mod asupra aspectului dacă parteneriatele înregistrate (pentru cuplurile heterosexuale sau homosexuale) trebuiau sau nu trebuiau considerate în dreptul național o instituție de dreptul familiei și nici care trebuia să fie întinderea drepturilor partenerilor de viață înregistrați care decurg din dreptul național (în ipoteza în care un stat ar decide să introducă această instituție în dreptul său).

17. Această poziție decurge explicit în special din Hotărârea Parris în care Curtea a constatat că statele membre sunt libere să prevadă sau să nu prevadă căsătoria pentru persoane de același sex sau o formă alternativă de recunoaștere legală a relației lor, precum și, dacă este cazul, să prevadă data de la care o asemenea căsătorie sau o asemenea formă alternativă își va produce efectele. În consecință, Curtea a statuat că dreptul Uniunii, în special Directiva 2000/78, nu obliga Irlanda nici să prevadă, anterior datei de 1 ianuarie 2011, căsătoria sau o formă de uniune civilă pentru cuplurile homosexuale, nici să acorde efecte retroactive Legii privind parteneriatele civile, precum și dispozițiilor adoptate în aplicarea acestei legi și nici, în ceea ce privește pensia de urmaș în discuție în litigiul principal, să prevadă măsuri tranzitorii pentru cuplurile de același sex în care persoana afiliată ar fi atins deja vârsta de 60 de ani la data intrării în vigoare a legii menționate și că în speță nu existase o discriminare indirectă pe motive de orientare sexuală³².

18. Având în vedere cele de mai sus, Polonia arată în primul rând că Uniunea nu este competentă în domeniul dreptului material al familiei; astfel, acest domeniu intră în competența exclusivă a statelor membre.

19. În acest context, trebuie subliniat în special că statele membre au abordări foarte diferite în ceea ce privește definiția instituției căsătoriei și reglementarea în dreptul național a statutului soților (în cuplurile heterosexuale sau homosexuale), precum și reglementarea statutului partenerilor înregistrați (inclusiv în cuplurile homosexuale). Anumite state membre au instituit dispoziții care permit încheierea de căsătorii de către cuplurile homosexuale sau încheierea de parteneriate înregistrate (inclusiv de către cuplurile homosexuale) și au reglementat întinderea drepturilor și a obligațiilor partenerilor de viață înregistrați. Alte state membre nu au instituit asemenea dispoziții și nu preconizează să o facă.

20. Trebuie amintit de asemenea că, în anumite state membre, cum este Polonia, instituția căsătoriei înțeleasă ca uniune între o femeie și un bărbat este protejată de constituție, Conform articolului 18 din Constituția Poloniei, „Republica Polonă apără și protejează căsătoria ca uniune între femeie și bărbat, familia, maternitatea și calitatea de părinți”. Trybunał Konstytucyjny (Curtea Constituțională, Polonia) a subliniat în nenumărate rânduri că „în

³¹ Hotărârea din 1 aprilie 2008, Maruko (C-267/06, EU:C:2008:179, punctele 67-69); Hotărârea din 10 mai 2011, Römer (C-147/08, EU:C:2011:286, punctele 42 și 43), și Hotărârea din 12 decembrie 2013, Hay (C-267/12, EU:C:2013:823, punctul [34]).

³² Hotărârea din 24 noiembrie 2016, Parris (C-443/15, EU:C:2016:897, punctele 58-[61]).

lumina axiologiei adoptate de constituția în vigoare în Polonia, familia și căsătoria sunt valori care ocupă un loc deosebit de ridicat în ierarhia valorilor constituționale³³. Potrivit Trybunał Konstytucyjny (Curtea Constituțională), „articolul 18 din Constituție stabilește obiectivele acțiunii autorităților publice. Această dispoziție constituie, pe de o parte, o normă de interpretare a celorlalte norme constituționale și legale impunând respectarea totală a principiului protecției maternității, a calității de părinți și a căsătoriei. Pe de altă parte, articolul 18 din Constituție joacă rolul unei norme-program. Această dispoziție este un element al axiologiei constituționale adoptate de puterea constituantă³⁴”.

21. În al doilea rând, eventuala adoptare a unor norme conflictuale în materia efectelor căsătoriei ar necesita în orice caz unanimitatea statelor membre în cadrul Consiliului. Cum s-a arătat mai sus, până în prezent, au fost întâmpinate dificultăți în ajungerea la o decizie unanimă cu ocazia tentativelor de reglementare a unor chestiuni cu mult mai puțin sensibile din punct de vedere social și axiologic decât problema recunoașterii efectelor căsătoriei.

22. În al treilea rând, dispozițiile dreptului Uniunii referitoare la combaterea oricărei discriminări bazate, printre altele, pe orientarea sexuală nu aduc atingere dispozițiilor de dreptul familiei ale statelor membre. Problema unei eventuale discriminări, în special a unei discriminări pe baza orientării sexuale, care intră în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii nu se va pune decât atunci când un stat membru va decide să reglementeze statutul partenerilor înregistrați (pentru cuplurile heterosexuale sau homosexuale) de o manieră comparabilă cu căsătoria, refuzând însă partenerilor de viață înregistrați drepturile sociale de care se bucură soții care se găsesc într-o situație comparabilă. În schimb, dispozițiile dreptului Uniunii care privesc combaterea oricărei discriminări nu obligă nicidecum statele membre să reglementeze statutul căsătoriei pentru cuplurile homosexuale și nici statutul de parteneri înregistrați (pentru cuplurile heterosexuale și homosexuale).

2.2. Obligațiile care decurg din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

23. În întrebările sale, instanța de trimitere citează articolele 7, 9, 21 și 45 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii (denumită în continuare „Carta”). Trebuie să se examineze în consecință dacă aceste dispoziții pot avea o incidență asupra exercitării de către statele membre a competențelor lor în materie de stare civilă (de dreptul familiei). (Hotărârile Trybunał Konstytucyjny (Curtea Constituțională) din 18 mai 2005, ref. K 16/04, și din 10 martie 2015, ref. P 38/12. 12 Hotărârile Trybunał Konstytucyjny (Curtea Constituțională) din 11 aprilie 2006, ref. SK 57/04; din 11 mai 2011, ref. SK 11/09, și din 3 decembrie 2013, ref. P 40/12. COMAN ȘI ALȚII)

24. Cu toate acestea, în primul rând, trebuie să se observe că, potrivit articolului 51 alineatul (2) din Cartă, aceasta nu extinde domeniul de aplicare a dreptului Uniunii în afara competențelor Uniunii, nu creează nicio competență sau sarcină nouă pentru Uniune și nu modifică competențele și sarcinile stabilite de tratate.

³³ Hotărârile Trybunał Konstytucyjny (Curtea Constituțională) din 18 mai 2005, ref. K 16/04, și din 10 martie 2015, ref. P 38/12.

³⁴ Hotărârile Trybunał Konstytucyjny (Curtea Constituțională) din 11 aprilie 2006, ref. SK 57/04; din 11 mai 2011, ref. SK 11/09, și din 3 decembrie 2013, ref. P 40/12.

25. În opinia Poloniei, aceasta înseamnă că interpretarea dispozițiilor Cartei nu poate conduce la a atribui Uniunii competențe într-o materie în care statele membre nu i-au atribuit o competență în temeiul tratatelor. În consecință, din moment ce, astfel cum rezultă din cuprinsul punctelor 5-15 din prezentele observații, Uniunea nu este competentă să adopte măsuri privind căsătoria sau parteneriatele înregistrate, interpretarea dispozițiilor Cartei nu poate conduce la a-i atribui o asemenea competență.

26. Dacă analizăm una câte una dispozițiile Cartei citate de instanța de trimitere, trebuie să se arate mai întâi că, potrivit articolului 7 din Cartă, „orice persoană are dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a secretului comunicațiilor”. Din explicațiile referitoare la Cartă³⁵ rezultă că drepturile garantate la articolul 7 corespund celor garantate de articolul 8 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (denumită în continuare „CEDO”).

27. Conform articolului 9 din Cartă, „dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie sunt garantate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestor drepturi”. Din Explicațiile referitoare la Cartă rezultă că acest articol se întemeiază pe articolul 12 din CEDO, a cărui formulare a fost modernizată pentru a acoperi cazurile în care legislațiile interne recunosc alte modalități de a întemeia o familie decât căsătoria. Cu toate acestea, în același timp, aceste explicații indică expres că articolul 9 din Cartă nu interzice și nici nu impune acordarea statutului de căsătorie uniunilor între persoane de același sex. Acest drept este asemănător, prin urmare, celui prevăzut de CEDO, dar domeniul său de aplicare poate fi extins în cazul în care legislațiile interne prevăd acest lucru.

28. Conform articolului 21 alineatul (1) din Cartă, „se interzice discriminarea de orice fel, bazată pe motive precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de orice altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, un handicap, vârsta sau orientarea sexuală”. Explicațiile referitoare la Cartă indică faptul că acest articol este inspirat de articolul 13 CE, înlocuit în prezent cu articolul 19 TFUE, de articolul 14 din CEDO, precum și de articolul 11 din Convenția privind drepturile omului și biomedicina în ceea ce privește moștenirea genetică. În măsura în care coincide cu articolul 14 din CEDO, el se aplică în conformitate cu acesta din urmă.

29. Curtea Europeană a Drepturilor Omului s-a pronunțat în mai multe rânduri cu privire la eventualele obligații ale statelor părți la CEDO privind reglementarea statutului legal al cuplurilor homosexuale. Curtea Europeană a Drepturilor Omului analizează această chestiune atât din perspectiva articolului 12 din CEDO (dreptul la căsătorie), cât și din cea a articolului 8 din CEDO (dreptul la respectarea vieții private și de familie) și a articolului 14 din CEDO (interzicerea discriminării).

30. În temeiul articolului 12 din CEDO (dreptul la căsătorie), Curtea Europeană a Drepturilor Omului declară în mod constant că, deși se constată o evoluție progresivă a legislației statelor membre ale Consiliului [Or. 13] Europei în această privință, „articolul 12 din CEDO nu impune statelor să deschidă calea căsătoriei pentru cuplurile homosexuale³⁶”. Potrivit Curții Europene a Drepturilor Omului, articolul 12 din CEDO garantează dreptul fundamental al unui bărbat și al unei femei de a se căsători și de a întemeia o familie. Potrivit prevederii

³⁵ JO C 303, p. 17.

³⁶ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 21 iulie 2015, Oliari și alții împotriva Italiei (CE:ECHR:2015:0721JUD 001876611, § 192).

sale exprese, căsătoria este reglementată de dreptul național și consacră conceptul tradițional al căsătoriei, și anume uniunea dintre un bărbat și o femeie. În consecință, deși este adevărat că un anumit număr de state contractante au deschis calea căsătoriei pentru partenerii de același sex, articolul 12 nu poate fi înțeles în sensul că impune statelor contractante obligația de a deschide calea căsătoriei pentru cuplurile homosexuale³⁷.

31. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a declarat de asemenea deja că articolul 8 din CEDO (dreptul la viață de familie) nu poate fi interpretat în sensul că impune statelor contractante obligația de a deschide calea căsătoriei pentru cuplurile homosexuale³⁸.

32. De asemenea, potrivit Curții Europene a Drepturilor Omului, articolul 14 din CEDO (interzicerea discriminării) coroborat cu articolul 8 din CEDO (dreptul la viață de familie), cu alte cuvinte o dispoziție care are un domeniu de aplicare și un obiectiv mai generoase, nu poate fi interpretat în sensul că impune statelor contractante obligația de a deschide calea căsătoriei pentru cuplurile homosexuale. Nu impune o asemenea obligație nici articolul 14 din CEDO (interzicerea discriminării) coroborat cu articolul 12 din CEDO (dreptul la căsătorie)³⁹.

33. Astfel cum a subliniat Curtea Europeană a Drepturilor Omului în jurisprudența sa, căsătoria are conotații sociale și culturale profund înrădăcinate susceptibile să difere de la o societate la alta. Pentru acest motiv, Curtea Europeană a Drepturilor Omului amintește că ea nu trebuie să se grăbească să înlocuiască aprecierea autorităților naționale, care sunt cel mai bine plasate pentru a aprecia nevoile societății și pentru a le răspunde, cu propria apreciere⁴⁰. Curtea Europeană a Drepturilor Omului constată de asemenea că această problemă privește un domeniu în care reglementarea evoluează, fără un consens stabilit, astfel încât statele trebuie să beneficieze de o marjă de apreciere pentru a adopta, dacă este cazul, reformele pertinente în timp util⁴¹.

34. Rezultă, așadar, cu claritate din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului că statele părți la CEDO, printre care statele membre ale Uniunii, nu au, în virtutea CEDO, obligația de a adopta dispoziții naționale care să deschidă calea căsătoriei pentru cuplurile homosexuale.

35. În ceea ce privește adoptarea unor dispoziții naționale care să permită încheierea de parteneriate înregistrate, în special de către cuplurile homosexuale, Curtea Europeană a Drepturilor Omului dă de asemenea dovadă de multă reținerere. Astfel, Curtea Europeană a Drepturilor Omului arată că, în lumina CEDO, statele beneficiază de o marjă de apreciere largă pentru a decide să nu introducă această formă de reglementare a statutului cuplurilor

³⁷ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 16 iulie 2014, Hämäläinen împotriva Finlandei (CE:ECHR:2014:0716JUD 003735909, § 96).

³⁸ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 24 iunie 2010, Schalk și Kopf împotriva Austriei (CE:ECHR:2010:0624JUD 003014104, § 101); Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 16 iulie 2014, Hämäläinen împotriva Finlandei (CE:ECHR:2014:0716JUD 003735909, § 96).

³⁹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 24 iunie 2010, Schalk și Kopf împotriva Austriei (CE:ECHR:2010:0624JUD 003014104, § 63); Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 21 iulie 2015, Oliari și alții împotriva Italiei (CE:ECHR:2015:0721JUD 001876611, § 193).

⁴⁰ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 24 iunie 2010, Schalk și Kopf împotriva Austriei (CE:ECHR:2010:0624JUD 003014104, § 62).

⁴¹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 24 iunie 2010, Schalk și Kopf împotriva Austriei (CE:ECHR:2010:0624JUD 003014104, § 105).

homosexuale și privind forma unei eventuale reglementări⁴². În opinia Poloniei, aceasta confirmă că, la fel ca în cazul dreptului la căsătorie pentru cuplurile homosexuale, nu se poate considera, în ceea ce privește încheierea de parteneriate înregistrate de către cuplurile homosexuale, că Carta impune statelor membre obligația de a reglementa statutul cuplurilor homosexuale în dreptul lor național.

36. În plus, trebuie să se observe că, deși Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu deduce din dispozițiile pertinente ale CEDO obligația generală a statelor contractante de a reglementa statutul cuplurilor homosexuale în ordinea lor juridică națională, în anumite cauze, ca urmare a circumstanțelor factuale și juridice ale unei acțiuni, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat o încălcare a dispozițiilor CEDO în contextul imposibilității de a obține recunoașterea juridică a uniunilor homosexuale.

37. Astfel, în Hotărârea sa din 7 noiembrie 2013, *Vallianatos și alții c. Greciei*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a declarat că o legislație națională care oferă o protecție sub forma unui parteneriat înregistrat numai cuplurilor heterosexuale constituia o încălcare a articolului 14 din CEDO (interzicerea discriminării) coroborat cu articolul 8 din CEDO (dreptul la viață de familie și la viață privată). Cu toate acestea, în acea cauză exista o încălcare a CEDO, întrucât numai persoanele de sex opus puteau cere înregistrarea unui parteneriat, iar autoritățile naționale nu demonstraseră că faptul de a priva persoanele homosexuale de aceeași posibilitate era necesară și justificată în scopul protecției altor drepturi garantate de CEDO⁴³.

38. În hotărârea sa din 30 iunie 2016, *Taddeucci și McCall c. Italiei*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a arătat că problema încălcării articolului 14 din CEDO s-ar putea pune atunci când există o diferență de tratament între persoane aflate în situații comparabile sau atunci când un stat aplică un tratament identic [Or. 15] unor persoane ale căror situații sunt sensibil diferite. În acea cauză, Curtea Europeană a Drepturilor Omului era sesizată cu acțiunea unor parteneri homosexuali care aveau reședința în Noua Zeelandă și preconizau să se stabilească în Italia, în acest scop ei solicitând acordarea unui permis de ședere pentru motive familiale. La acea dată legislația italiană nu prevedea posibilitatea cuplurilor homosexuale de a se căsători sau de a înregistra un parteneriat. Examinând motivul întemeiat pe încălcarea articolului 14 din CEDO, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat, în primul rând, că nu rezulta că, cuplul homosexual necăsătorit fusese în speță tratat diferit față de un cuplu heterosexual necăsătorit. Calitatea de „membru de familie” era recunoscută de dreptul intern numai „soțului”, iar nu și concubinului. Prin urmare era rezonabil să se considere că și unui partener heterosexual care nu era resortisant al UE ar fi putut să i se refuze un permis de ședere pentru motive familiale. În consecință, excluderea partenerilor necăsătoriți de la dreptul de a obține permisul de ședere privea toate cuplurile, atât de același sex, cât și de sex opus. În aceste condiții, în al doilea rând, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a apreciat că, în speță, persoane ale căror situații sunt sensibil diferite fuseseră tratate în același mod, din moment ce cuplurile homosexuale nu au, în Italia, posibilitatea de a se căsători (spre deosebire de un cuplu heterosexual). Prin urmare, o interpretare restrictivă a noțiunii „membru de familie” în temeiul dreptului național nu constituia, potrivit Curții Europene a Drepturilor Omului, un obstacol insurmontabil în calea acordării unui permis de ședere pentru motive familiale decât pentru cuplurile homosexuale, întrucât acestea nu puteau obține un

⁴² Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 24 iunie 2010, Schalk și Kopf împotriva Austriei (CE:ECHR:2010:0624JUD 003014104, § 106 à 108).

⁴³ CE:ECHR:2013:1107JUD 002938109.

mod de recunoaștere juridică altul decât căsătoria⁴⁴. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a examinat în continuare aspectul dacă acest tratament comparabil al unor situații diferite putea să se sprijine pe o justificare obiectivă și rezonabilă, însă a constatat că în speță nu exista o asemenea justificare. În cele din urmă, după ce a analizat situația factuală și juridică a reclamantilor din acea cauză, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat o încălcare a articolului 14 coroborat cu articolul 8 din CEDO; această încălcare consta într-un tratament identic, în scopul acordării unui permis de ședere pentru motive familiale, al cuplurilor homosexuale și al cuplurilor heterosexuale și conducea la încălcarea interdicției oricărei discriminări pe baza orientării sexuale în exercitarea drepturilor lor în raport cu articolul 8 din CEDO⁴⁵.

39. În sfârșit, articolul 45 alineatul (1) din Cartă, citat de instanța de trimitere, prevede că „orice cetățean al Uniunii are dreptul de circulație și de ședere liberă [Or. 16] pe teritoriul statelor membre”. Potrivit articolului 45 alineatul (2) din Cartă, „libertatea de circulație și de ședere poate fi acordată, în conformitate cu tratatele, resortisanților țărilor terțe stabiliți legal pe teritoriul unui stat membru”. Din Explicațiile referitoare la Cartă rezultă că dreptul garantat la articolul 45 alineatul (1) din Cartă este dreptul garantat la articolul 20 alineatul (2) litera (a) TFUE. În conformitate cu articolul 52 alineatul (2) din Cartă, acesta se aplică în condițiile și limitele prevăzute în tratate.

40. În opinia Poloniei, din cele de mai sus rezultă că cetățenii Uniunii beneficiază de dreptul de a circula liber în condițiile și în limitele prevăzute de tratate și de actele de drept derivat adoptate în temeiul acestora. Rezultă că, în speță, dreptul de liberă circulație și de ședere trebuie analizat în contextul condițiilor prevăzute de Directiva 2004/38.

41. Ținând seama de considerațiile care precedă, în opinia Poloniei, în primul rând, nici dispozițiile CEDO, nici articolele din Cartă nu impun statelor membre ale Uniunii obligația generală de a reglementa în dreptul național chestiunea căsătoriilor pentru cuplurile homosexuale și statutul parteneriatelor înregistrate (în special pentru cuplurile homosexuale).

42. În al doilea rând, chiar dacă Curtea Europeană a Drepturilor Omului ar considera, ceea ce nu este cazul, că din CEDO rezultă că statele contractante sunt ținute să reglementeze în dreptul național căsătoriile pentru cuplurile homosexuale sau parteneriatele înregistrate (în special pentru cuplurile homosexuale), o asemenea obligație nu ar putea în niciun caz să fie dedusă din dispozițiile Cartei. Astfel, interpretarea potrivit căreia o asemenea obligație ar trebui dedusă din dispozițiile Cartei care garantează dreptul la o viață de familie, protecția căsătoriei sau principiul nediscriminării ar fi vădit contrară textului articolului 51 alineatul (2) din Cartă. O asemenea interpretare ar depăși astfel competențele atribuite Uniunii de către statele membre pe baza tratatelor.

43. În al treilea rând, dispozițiile CEDO pot necesita, într-o cauză concretă referitoare la situația individuală a unei persoane determinate, luare în considerare a calității sale de partener homosexual înregistrat ca împrejurare de care trebuie să se țină seama cu ocazia examinării unei cereri de permis de intrare sau de ședere. [Or. 17]

44. În această privință trebuie însă să se sublinieze că jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului referitoare la aceste aspecte nu va trebui luată în considerare decât în cazul în care dispozițiile Cartei sunt aplicabile, cu alte cuvinte numai atunci când un stat membru „pune în aplicare dreptul Uniunii” în sensul articolului 51 alineatul (1) din Cartă. În

⁴⁴ CE:ECHR:2016:0630JUD 005136209, § 81-83.

⁴⁵ CE:ECHR:2016:0630JUD 005136209, § 98.

speță, trebuie să se considere că statul membru pune în aplicare dreptul Uniunii, din moment ce el aplică dispozițiile naționale de transpunere a Directivei 2004/38. Prin urmare, trebuie să se țină seama de dispozițiile Cartei și de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în materie.

45. În alte cauze în care statul membru nu va pune în aplicare dreptul Uniunii, în sensul articolului 51 alineatul (1) din Cartă, dispozițiile acesteia nu vor fi aplicabile, întrucât, cum s-a arătat deja, Uniunea nu este competentă în domeniul dreptului material al familiei. II.3. Noțiunea „soț” în sensul Directivei 2004/38.

46. Prin intermediul primei întrebări preliminare, instanța de trimitere urmărește să se stabilească dacă, în situația descrisă în decizia de trimitere, noțiunea „soț” cuprinsă la articolul 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38 se aplică și soțului de același sex.

47. Polonia arată că noțiunea „soț” utilizată în această dispoziție a Directivei 2004/38 nu este definită de aceasta.

48. În opinia Poloniei, determinarea conținutului noțiunii „soț” în vederea aplicării Directivei 2004/38 ține de dreptul național. Noțiunea „soț” care figurează în această directivă trebuie să aibă numai înțelesul dat de dreptul național, iar nu de dreptul Uniunii. Astfel, nu se poate admite ca, într-un stat membru, noțiunea „soț” să fie înțeleasă în moduri diferite în virtutea diferitelor acte juridice în vigoare în acest stat. Această noțiune trebuie aplicată uniform într-un stat determinat. Într-un sistem juridic coerent, este inadmisibil ca o persoană fizică să fie considerată soț în temeiul dispozițiilor referitoare la intrare și la ședere, fără a fi însă considerată soț în temeiul tuturor celorlalte dispoziții naționale.

49. În consecință, noțiunii „soț” nu i se poate da o semnificație autonomă independent de semnificația sa în sistemul juridic al unui stat determinat. Adoptarea unei interpretări autonome, diferită de cea prevăzută de dreptul național, a acestei [Or. 18] noțiuni ar putea determina o încălcare a competențelor exclusive ale statelor membre în materie de stare civilă (de dreptul familiei). Astfel, adoptarea unei asemenea interpretări autonome pentru nevoile dispozițiilor referitoare la intrare și la ședere ar implica necesitatea de a garanta coerența sistemului juridic național, cu alte cuvinte necesitatea de a adapta dispozițiile naționale la interpretarea reținută în temeiul Directivei 2004/38. Aceasta ar conduce, așadar, la elaborarea unei interpretări a Uniunii în privința noțiunii referitoare la instituția căsătoriei, cu încălcarea vădită a dispozițiilor tratatului care nu atribuie Uniunii competențe în materie. Obligația de a asigura această coerență ar reveni statului membru, însă persoanele considerate soți în sensul dispozițiilor referitoare la intrare și la ședere ar putea deduce și alte efecte juridice dintr-o astfel de recunoaștere, solicitând recunoașterea generală ca soț în dreptul național, de exemplu pe calea transcrierii căsătoriei în actele de stare civilă.

50. Trebuie să se observe că Directiva 2004/38 a fost adoptată într-o epocă în care numai două state membre, Țările de Jos și Belgia, prevedeau în dreptul lor național posibilitatea persoanelor de același sex de a se căsători. Nimic nu justifică, așadar, să se considere că, prin adoptarea acestei directive, legiuitorul Uniunii ar fi dorit să dea noțiunii de căsătorie un înțeles mai larg decât cel pe care îl avea atunci această noțiune în marea majoritate a statelor membre. Curtea de Justiție arătase la rândul său cu trei ani mai devreme că termenul „căsătorie”, potrivit definiției admise în mod obișnuit în statele membre, desemnează o uniune între două persoane de sex diferit⁴⁶. Este drept că, Curtea a remarcat și o evoluție în această

⁴⁶ Hotărârea din 31 mai 2001, D și Suedia/Consiliul (C-122/99 P și C-125/99 P, EU:C:2001:304, punctul 34).

privință, indicând că un număr tot mai mare de state membre instituie regimuri legale care acordă o recunoaștere juridică uniunilor între parteneri de același sex⁴⁷. Cu toate acestea, chiar dacă, în prezent, un număr în creștere de state membre recunoaște persoanelor de același sex și posibilitatea de a se căsători, această împrejurare nu poate permite interpretarea noțiunii „soț” în mod dinamic. Conținutul acestei noțiuni într-un stat membru nu poate determina înțelesul acestei noțiuni în alte state membre, sau chiar în majoritatea acestor state.

51. Analizând semnificația noțiunii „soț” în temeiul Directivei 2004/38, trebuie de asemenea să se observe că, potrivit articolului 2 punctul 2 litera (b) și considerentului (5) din Directiva [Or. 19] 2004/38, nu poate fi considerat membru de familie partenerul cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat decât atunci când legislația statului membru gazdă consideră parteneriatul înregistrat ca fiind echivalent căsătoriei. Dat fiind că, în ceea ce privește partenerii înregistrați, recunoașterea unei persoane ca partener al unui cetățean al Uniunii depinde de dreptul statului gazdă, acest principiu trebuie aplicat cu atât mai mult în ceea ce privește instituția căsătoriei care se caracterizează printr-un formalism mai ridicat decât parteneriatul înregistrat.

52. Astfel cum s-a arătat deja, faptul de a considera că noțiunea „soț” care figurează la articolul 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38 se aplică, într-o situație precum cea descrisă în decizia de trimitere, și soțului de același sex ar putea antrena, cu încălcarea principiului atribuirii de competențe consacrat de tratate, o armonizare într-un domeniu care nu intră în competența Uniunii. Or, astfel cum a arătat Comisia în cadrul procesului de elaborare a Directivei 2004/38, armonizarea condițiilor de ședere a cetățenilor Uniunii în alte state membre decât cel al cărui cetățeni sunt nu poate avea ca rezultat să se impună anumitor state membre modificări legislative care afectează dreptul familiei, domeniu în care Uniunea nu este competentă⁴⁸.

53. Definiția noțiunii „soț” care figurează în Directiva 2004/38 revine așadar statului membru conform dreptului său național. În cazul în care în statul membru gazdă o căsătorie nu poate fi încheiată decât între un bărbat și o femeie, termenul „soț” care figurează la articolul 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38 trebuie înțeles în sensul că desemnează o femeie sau un bărbat angajat într-o uniune maritală cu o persoană de sex opus.

2.4. Tratatamentul, în temeiul Directivei 2004/38, al partenerului de același sex cu cetățeanul Uniunii cu care este căsătorit conform legii unui alt stat membru

54. Întrebările preliminare a treia și a patra privesc definirea modului în care statul membru gazdă trebuie să îl trateze pe partenerul de același sex cu cetățeanul Uniunii cu care este căsătorit conform legii unui alt stat membru, în ipoteza [Or. 20] în care legea statului membru gazdă se opune recunoașterii unei asemenea persoane drept soț.

55. Instanța de trimitere se întreabă mai întâi dacă o asemenea persoană poate fi considerată drept un alt membru de familie care nu este înglobat în definiția de la articolul 2 punctul 2 din Directiva 2004/38. Desigur, Directiva 2004/38 nu definește noțiunea „alt membru de familie”, însă, potrivit considerentului (6) al acesteia, statul membru gazdă ar trebui să examineze, pe baza legislației sale naționale, situația persoanelor care nu sunt incluse în definiția noțiunii „membru de familie” în sensul articolului 2 punctul 2.

⁴⁷ Hotărârea din 31 mai 2001, D și Suedia/Consiliul (C-122/99 P și C-125/99 P, EU:C:2001:304, punctul 35).

⁴⁸ COM/2003/0199 final, punctul 3.

56. În opinia Poloniei, în ceea ce privește statele a căror legislație națională nu recunoaște căsătoriile între persoane de același sex, nimic nu permite să se considere că soțul de același sex cu cetățeanul Uniunii poate intra în categoria altor membri de familie în sensul Directivei 2004/38. Legătura familială rezultă astfel numai din căsătorie, din parteneriatul înregistrat (dacă acest tip de parteneriat este prevăzut de dreptul național al unui stat membru), din rudenie sau din alianță.

57. În speță, nu există, în raport cu legislația satului membru gazdă, vreo legătură familială care să intre în una dintre aceste categorii. Astfel, statul gazdă nu recunoaște căsătoria homosexuală, ceea ce are drept consecință vădită nerecunoașterea legături familiale care s-ar presupune că rezultă dintr-o astfel de uniune nerecunoscută. În speță nu există nici alte legături care să decurgă din rudenie sau din alianță care să determine existența unei relații familiale. 26 COM/2003/0199 final, punctul 3.

58. În consecință, întrucât persoana în cauză nu este considerată soț (sau partener de viață înregistrat), ea nu poate fi calificată nici „alt membru de familie” în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2004/38.

59. Cu toate acestea, o persoană de același sex cu cetățeanul Uniunii cu care este căsătorită conform legii unui alt stat membru poate fi considerată în statul membru gazdă drept „partener cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător” în temeiul articolului 3 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2004/38. Această dispoziție privește sfera factuală, cu alte cuvinte relația durabilă a două persoane care locuiesc împreună în mod efectiv, ale cărei existență și caracter durabil necesită numai să fie atestate în fapt. [Or. 21]

60. Conform dispozițiilor citate anterior ale Directivei 2004/38, statul membru este ținut în acest caz să faciliteze accesul și șederea unui astfel de partener. Explicând în ce constă facilitatea intrării și a șederii, Curtea arată că este vorba despre obligația de a conferi un anumit avantaj cererilor de intrare și de ședere⁴⁹.

61. Analiza circumstanțelor unei cauze determinate revine în această ipoteză autorităților naționale. Curtea subliniază că, în cadrul examinării situației personale a solicitantului, autorității naționale îi revine sarcina de a ține seama de diverși factori care pot fi pertinenti, după caz⁵⁰. Una dintre aceste circumstanțe este încheierea unei căsătorii într-un alt stat membru; într-adevăr, este vorba despre o circumstanță care dovedește existența unei relații durabile, atestată corespunzător. În consecință, chiar dacă căsătoria ca atare nu este recunoscută în temeiul legislației satului membru gazdă, încheierea căsătoriei într-un alt stat membru ar trebui să fie luată în considerare ca o circumstanță factuală atunci când se examinează dacă persoana în cauză poate fi considerată drept partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător, în temeiul articolului 3 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2004/38.

62. În plus, în lumina considerațiilor de mai sus referitoare la obligațiile ce decurg din Cartă și din CEDO, analiza circumstanțelor fiecărei cauze trebuie efectuată cu respectarea deplină a drepturilor garantate de aceste acte. Desigur, Curtea recunoaște că articolul 3 alineatul (2) din Directiva 2004/38 nu impune statelor membre obligația necondiționată de a recunoaște un drept de intrare și de ședere în favoarea persoanelor care intră în sfera acestei dispoziții⁵¹, însă dispozițiile referitoare la intrarea și la șederea partenerului cu care cetățeanul

⁴⁹ Hotărârea din 5 septembrie 2012, Rahman și alții (C-83/11, EU:C:2012:519, punctul 21).

⁵⁰ Hotărârea din 5 septembrie 2012, Rahman și alții (C-83/11, EU:C:2012:519, punctul 23).

⁵¹ Hotărârea din 5 septembrie 2012, Rahman și alții (C-83/11, EU:C:2012:519, punctul 21).

Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător, nu pot fi interpretate și aplicate în mod foarte restrictiv. Astfel, după cum rezultă din Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 30 iunie 2016, *Taddeucci și McCall c. Italiei* (CE :ECHR :2013 :1107JUD 002938109), aceasta ar putea determina o încălcare a drepturilor fundamentale în ipoteza analizată de autoritățile naționale. [Or. 22]

3. PROPUNERE DE RĂSPUNS

1. Ținând seama de argumentația de mai sus, Republica Polonă propune Curții de Justiție a Uniunii Europene să răspundă la întrebările instanței de trimitere după cum urmează: Întrebarea 1: Întinderea noțiunii „soț” în sensul articolului 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38 este definită de dreptul național al statului membru gazdă.

În cazul în care, în statul membru gazdă, o căsătorie nu poate fi încheiată decât între un bărbat și o femeie, termenul „soț” în sensul articolului 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38 nu se aplică persoanei de același sex cu cetățeanul Uniunii cu care este căsătorită conform legislației unui alt stat membru.

Întrebări 3 și 4: Persoana de același sex cu cetățeanul Uniunii cu care este căsătorită conform legislației unui alt stat membru nu poate fi calificată, în statul gazdă în care o căsătorie nu poate fi încheiată decât între un bărbat și o femeie, drept „alt membru de familie” în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2004/38, însă ea poate fi calificată, ținând seama de circumstanțele unei cauze determinate, drept „partener cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător”, în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2004/38. Analiza circumstanțelor cauzei revine în această situație autorităților competente ale statului gazdă.

Bogusław Majczyna
Reprezentantul Republicii Polone

III. Observațiile Ungariei

Cauza C-673/16*

Act de procedură depus de: Ungaria

Numele uzual al cauzei: Coman și alții

Data depunerii: 24 aprilie 2017

Cadrul juridic

1. Dispozițiile pertinente ale Directivei 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE⁵² sunt următoarele: „(6) În scopul menținerii unității familiei în sens larg și fără a aduce atingere

⁵² JO 2004, L 158, p. 77, ediție specială 05/vol. 7, p. 56; denumită în continuare „Directiva 2004/38” sau „directiva”.

interzicerii discriminării pe criteriul cetățeniei, situația persoanelor care nu sunt incluse în definiția membrilor de familie în conformitate cu prezenta directivă și care, prin urmare, nu se bucură automat de dreptul de intrare și ședere în statul membru gazdă ar trebui să fie examinată de statul membru gazdă pe baza propriei legislații interne, pentru a decide dacă se poate acorda intrarea și șederea unor asemenea persoane, luând în considerare relația lor cu cetățeanul Uniunii sau orice alte împrejurări, precum dependența lor financiară sau fizică de cetățeanul Uniunii”.

„Articolul 2. Definiții

În sensul prezentei directive: 1) prin «cetățean al Uniunii» se înțelege orice persoană având cetățenia unui stat membru; 2) prin «membru de familie» se înțelege: a) soțul; b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat, în temeiul legislației unui stat membru, dacă, potrivit legislației statului membru gazdă, parteneriatele înregistrate sunt considerate drept echivalente căsătoriei și în conformitate cu condițiile prevăzute de legislația relevantă a statului membru gazdă; [...]”.

„Articolul 3. Destinatarii

(1) Prezenta directivă se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează sau își are reședința într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este, precum și membrilor familiei sale, conform definiției de la articolul 2 punctul 2, care îl însoțesc sau i se alătură.

(2) Fără a aduce atingere vreunui drept individual de liberă circulație și ședere pe care persoanele în cauză îl pot avea în nume propriu, statul membru gazdă facilitează, în conformitate cu legislația sa internă, intrarea și șederea următoarelor persoane: (a) orice alți membri de familie, indiferent de cetățenia lor, care nu se încadrează în definiția de la articolul 2 punctul 2 și care, în țara din care au venit, [Or. 3] se află în întreținerea sau sunt membri ai gospodăriei cetățeanului Uniunii care beneficiază de dreptul de ședere cu titlu principal sau dacă din motive grave de sănătate este necesară în mod imperativ îngrijirea personală a membrului familiei de către cetățeanul Uniunii; b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător. Statul membru gazdă întreprinde o examinare amănunțită a situației personale și justifică refuzul acordării dreptului de intrare sau ședere acestor persoane”.

„Articolul 7. Dreptul de ședere pentru o perioadă mai mare de trei luni

(1) Toți cetățenii Uniunii au dreptul de ședere pe teritoriul altui stat membru pentru o perioadă mai mare de trei luni în cazurile în care: (a) sunt lucrători care desfășoară activități salariate sau activități independente în statul membru gazdă sau (b) dispun de suficiente resurse pentru ei și pentru membrii familiilor lor, astfel încât să nu devină o sarcină pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în cursul șederii și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă sau c) sunt înscriși într-o instituție privată sau publică, acreditată sau finanțată de către statul membru gazdă pe baza legislației sau practicilor sale administrative, cu scopul principal de a urma studii, inclusiv de formare profesională și dețin asigurări medicale complete în statul membru gazdă și asigură autoritatea națională competentă, printr-o declarație sau o altă procedură echivalentă la propria alegere, că posedă suficiente resurse pentru ei înșiși și pentru membrii de familie, astfel încât să nu devină o povară pentru sistemul de asistență socială al statului membru gazdă în timpul perioadei de ședere sau (d) sunt membri de familie care însoțesc ori se alătură unui cetățean al Uniunii care îndeplinește el însuși condițiile menționate la literele (a), (b) sau (c).

(2) Dreptul de ședere prevăzut la alineatul (1) se extinde asupra membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru, în cazul în care însoțesc ori se alătură cetățeanului Uniunii

în statul membru gazdă, cu condiția ca cetățeanul Uniunii să îndeplinească condițiile menționate la alineatul (1) literele (a), (b) sau (c). [...].”

2. Dispozițiile pertinente ale Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene⁵³:

„Articolul 7 – Respectarea vieții private și de familie: Orice persoană are dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a secretului comunicațiilor”. „Articolul 9 – Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie: Dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie sunt garantate în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestor drepturi.”

3. În ceea ce privește dispozițiile pertinente de drept român, guvernul maghiar face trimiteri la cererea de decizie preliminară. [Or. 4]

2. Situația de fapt și întrebările preliminare

4. Prin cerere de decizie preliminară a Curții Constituționale [România; denumită în continuare „instanța de trimitere”] privește noțiunea „soț” în sensul Directivei 2004/38. Cererea a fost formulată în cadrul unei proceduri aflate pe rolul instanței de trimitere prin care se solicită declararea neconstituționalității anumitor dispoziții ale Codului civil român, procedura respectivă având ca obiect, în esență, constatarea existenței unei discriminări pe motivul orientării sexuale, a cărei aplicare aduce atingere exercitării dreptului de liberă circulație în Uniunea Europeană.

5. Reclamanții din procedura principală, respectiv Relu Adrian Coman, cetățean român, și Robert Clabourn Hamilton, cetățean american, s-au căsătorit în Belgia în noiembrie 2010. Întrucât intenționau să se instaleze în România, R. A. Coman a solicitat, în 2012, transcrierea certificatului de căsătorie la Ambasada României din Bruxelles. Serviciile consulare și, ulterior, [Ministerul Afacerilor Externe – Direcția Relații Consulare, România] au refuzat transcrierea întemeindu-se pe interdicția prevăzută în această privință în Codul civil. R. A. Coman s-a adresat în aceste condiții [Inspectoratului General pentru Imigrări, România] și a solicitat să îi fie comunicate procedura și condițiile în care soțul său putea obține un drept de ședere în România în temeiul Directivei 2004/38.

6. Printr-o adresă din 11 ianuarie 2013, Inspectoratului General pentru Imigrări l-a informat că „prelungirea dreptului de ședere temporară pentru cetățeanul american în condițiile prevăzute de normele naționale privind imigrația coroborate cu celelalte acte normative relevante în materie nu poate fi efectuată în scopul reîntregirii familiei”. Această adresă mai arăta pe de altă parte că „cetățeanul american poate solicita prelungirea dreptului de ședere pe teritoriul național în orice alt scop, cu îndeplinirea condițiilor generale și speciale prevăzute de Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România”.

7. Reclamanții au apreciat că Inspectoratul General pentru Imigrări și Ministerul Afacerilor Interne i-au discriminat pe criteriul orientării sexuale în exercitarea drepturilor aferente liberei circulații a persoanelor în Uniunea Europeană. Invocând această discriminare, reclamanții, împreună cu Asociația ACCEPT, au declanșat o procedură împotriva Inspectoratului General pentru Imigrări, a Ministerului Afacerilor Interne și a Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării (România). Discriminarea invocată de către reclamanți [Or. 5] constă în tratamentul juridic diferit aplicabil în privința condițiilor de acordare/prelungire a dreptului de ședere pe teritoriul României.

⁵³ Denumită în continuare „Carta”.

8. Instanța română sesizată cu procedura prin care se urmărește constatarea discriminării a declanșat, la cererea reclamantilor, o procedură în fața instanței [Coman și alții], privind neconstituționalitatea dispozițiilor articolului 277 alineatele (2) și (4) din Codul civil.

9. Instanța de trimitere apreciază că problema în speță este că dreptul român nu recunoaște niciun efect juridic unei căsătorii – încheiate valabil într-un alt stat membru al Uniunii Europene – între un cetățean al Uniunii, român sau nu, și o altă persoană de același sex (și aceasta atât în detrimentul cetățeanului Uniunii, cât și în detrimentul partenerului său de același sex) și nu recunoaște niciuna dintre garanțiile legate de protecția dreptului la viața de familie care sunt consacrate atât de dispozițiile constituționale, cât și de Convenția europeană a drepturilor omului și a libertăților fundamentale (denumită în continuare „CEDO”) și de Cartă. Acest lucru are consecințe asupra exercitării dreptului la liberă circulație, astfel cum acesta este reglementat de Cartă și de directivă, norme la care dispozițiile articolului 277 alineatul (4) din Codul civil, criticat în cauză, fac în mod clar trimitere.

10. Cu privire la această problematică, instanța de trimitere a adresat următoarele întrebări preliminare :

„1. „Soț” din articolul 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38, coroborat cu articolele 7, 9, 21 și 45 din Cartă, include soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă?

2. Dacă răspunsul la prima întrebare este afirmativ, atunci articolul 3 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2004/38, coroborat cu articolele 7, 9, 21 și 45 din Cartă, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?

3. Dacă răspunsul la prima întrebare este negativ, soțul de același sex, dintr-un stat care nu este membru al Uniunii Europene, al unui cetățean european, cu care cetățeanul s-a căsătorit legal conform legii dintr-un stat membru, altul decât statul gazdă, poate fi calificat ca fiind «orice alt membru de familie, [...]» în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2004/38 ori «partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător», în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2004/38, cu obligația corelativă a statului gazdă de a facilita intrarea și șederea acestuia, chiar dacă statul gazdă nu recunoaște căsătoriile între persoane de același sex și nici nu prevede vreo altă formă alternativă de recunoaștere juridică, de tipul parteneriatelor înregistrate? [Or. 6]

4. Dacă răspunsul la a treia întrebare este afirmativ, atunci articolul 3 alineatul (2) și articolul 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38, coroborat cu articolele 7, 9, 21 și 45 din Cartă, cer ca statul membru gazdă să acorde dreptul la rezidență pe teritoriul său pe o perioadă mai lungă de 3 luni unui soț de același sex al unui cetățean european?”

3. Punctul de vedere al guvernului maghiar

11. Cu titlu introductiv, guvernul maghiar dorește să atragă atenția asupra poziției pe care căsătoria, ca instituție fundamentală a dreptului familiei, o ocupă în dreptul Uniunii, precum și asupra faptului că această noțiune, și, prin urmare, noțiunea de soț, nu este definită în dreptul Uniunii.

12. În primul rând, trebuie arătat că, în domeniul spațiului de libertate, securitate și justiție, Uniunea exercită competențe partajate cu statele membre⁵⁴. În acest domeniul Uniunea

⁵⁴ Articolul 4 alineatul (2) litera (j) TFUE.

constituie un spațiu în care sunt respectate drepturile fundamentale și diferitele sisteme de drept și tradiții juridice ale statelor membre⁵⁵. Normele aplicabile aspectelor de dreptul familiei care au o incidență transfrontalieră intră în sfera cooperării judiciare în materie civilă dintre statele membre, însă cele care nu au asemenea caracteristici intră, în mod logic, în sfera competenței statelor membre. Prin urmare, statele membre pot [să definească] noțiunea de soț, care ține de dreptul familiei, conformându-se propriilor tradiții juridice.

13. Într-adevăr, această abordare este susținută și de Cartă, care impune, astfel, statelor membre să garanteze dreptul la căsătorie și dreptul de a întemeia o familie în conformitate cu legile interne care reglementează exercitarea acestor drepturi⁵⁶. Explicațiile referitoare la Cartă [JO 2007, C 303, p. 17] indică, pe de o parte, că acest articol se întemeiază pe articolul 12 din CEDO și, pe de altă parte, că el nu interzice și nici nu poate impune acordarea statutului de căsătorie uniunilor între persoane de același sex.

14. Această constatare concordă și cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, a cărei poziție este clară în sensul că articolul 12 din CEDO trebuie interpretat în sensul că uniți prin căsătorie sunt exclusiv un bărbat și o femeie, și [Or. 7] nu permite să se constate existența unei discriminări pe motivul orientării sexuale atunci când un stat nu garantează posibilitatea de a se căsători unor persoane de același sex⁵⁷.

15. De altfel, jurisprudența Curții confirmă, pe de o parte, că, în stadiul actual al dreptului Uniunii, legislația privind starea civilă a persoanelor face parte din competența statelor membre⁵⁸ și, pe de altă parte, că, pe lângă starea civilă, și prestațiile care derivă din aceasta reprezintă materii ce intră în competența statelor membre, iar dreptul Uniunii nu aduce atingere acestei competențe ce le revine⁵⁹. În plus, Curtea a confirmat, într-o hotărârea recentă, că statele membre sunt astfel libere să prevadă sau să nu prevadă căsătoria pentru persoane de același sex sau o formă alternativă de recunoaștere legală a relației lor, precum și, dacă este cazul, să prevadă data de la care o asemenea căsătorie sau o asemenea formă alternativă își va produce efectele⁶⁰.

16. Legiuitorul Uniunii tinde să legifereze în același sens și în domeniul cooperării judiciare în materie civilă dintre statele membre. Astfel, [OMISSIS] Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 al Consiliului din 27 noiembrie 2003 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești în materie matrimonială și în materia răspunderii părintești, de abrogare a Regulamentului (CE) nr. 1347/2000⁶¹ nu reglementează în niciun fel valabilitatea căsătoriei, [și] se poate afirma că regulamentele din dreptul Uniunii care privesc aspecte legate de căsătorie se abțin, în numele respectării diferitelor tradiții juridice ale statelor membre, să reglementeze valabilitatea, existența sau recunoașterea căsătoriilor. Reglementarea acestor aspecte este, așadar, de competența legiuitorilor naționali ai statelor membre și se înscrie, în primul rând, în sfera normelor de drept internațional privat ale acestora din urmă.

⁵⁵ Articolul 67 alineatul (1) TFUE.

⁵⁶ A se vedea articolul 9.

⁵⁷ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 9 iunie 2016, *Chapin și Charpentier c. Franței* (Cererea nr. 40183/07), punctul 37.

⁵⁸ Hotărârea din 10 mai 2011, *Römer* (C-147/08, EU:C:2011:286, punctul 38).

⁵⁹ Hotărârea din 1 aprilie 2008, *Maruko* (C-267/06, EU:C:2008:179, punctul 59).

⁶⁰ Hotărârea din 24 noiembrie 2016, *Parris* (C-443/15, EU:C:2016:897, punctul 59).

⁶¹ [JO 2003, L 338, p. 1] [OMISSIS].

17. Această abordare este confirmată de asemenea de Regulamentul (UE) nr. 1259/2010 al Consiliului din 20 decembrie 2010 de punere în aplicare a unei forme de cooperare consolidată în domeniul legii aplicabile divorțului și separării de corp⁶², precum și de Regulamentul (UE) 2016/1103 al Consiliului din 24 iunie 2016 de punere în aplicare a unei cooperări consolidate în domeniul competenței, al legii aplicabile și al recunoașterii și [Or. 8] executării hotărârilor judecătorești în materia regimurilor matrimoniale⁶³.

18. Considerentul (10) al treilea paragraf al Regulamentului nr. 1259/2010 indică în mod clar că chestiunile preliminare precum valabilitatea căsătoriei ar trebui stabilite de normele conflictuale aplicabile în statul membru participant vizat. În plus, articolul 1 alineatul (2) litera (b) din același regulament exclude din domeniul de aplicare al acestuia existența, valabilitatea sau recunoașterea unei căsătorii.

19. În același mod, considerentul (17) al Regulamentului 2016/1103 explică faptul că regulamentul nu definește noțiunea „căsătorie”, care este definită de dreptul național al statelor membre. Acesta este motivul pentru care articolul 1 alineatul (2) litera (b) din regulamentul menționat exclude din domeniul de aplicare al acestuia valabilitatea sau recunoașterea unei căsătorii. Regulamentul 2016/1103 indică de asemenea că nu îl privește valabilitatea căsătoriei, o noțiunea a cărei definiție revine dreptului național al fiecărui stat membru, [statele membre] putând decide să nu recunoască tipul de căsătorie în discuție aici și, prin urmare, să nu [se ocupe de] consecințele patrimoniale ale acesteia.

20. În opinia guvernului maghiar, nu este posibil, atunci când se interpretează noțiunea „soț” în sensul Directivei 2004/38, să se facă abstracție de marja de manevră lăsată statelor membre de regulamentele în materia dreptului familiei, ținând seama de diferitele sisteme și tradiții juridice ale acestora.

Cu privire la prima întrebare

21. Trebuie, așadar, să se ia în considerare cele expuse mai sus atunci când se examinează prima întrebare adresată de instanța de trimitere română. Și anume dacă noțiunea „soț” în sensul articolului 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38 se aplică unui resortisant al unui stat care nu este membru al Uniunii Europene, de același sex ca și cetățeanul Uniunii Europene cu care este căsătorit legal conform legii unui alt stat membru decât statul gazdă. În efectuarea acestei interpretări, trebuie avute de asemenea în vedere articolele 7, 9, 21 și 45 din Cartă.

22. Directiva 2004/38 urmărește să determine, pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, condițiile exercitării dreptului de liberă circulație, precum și a dreptului de ședere (provizorie și permanentă). [Or. 9]

23. Articolul 2 punctul 2 din Directiva 2004/38 enumeră, în definiții, persoanele care, în sensul directivei, pot fi considerate „membru de familie”, ia printre acestea menționează soțul. Noțiunea „soț” nu este însă definită de directivă, deși aceasta oferă precizări în ceea ce privește ceilalți membri de familie (parteneri, descendenți, ascendenți).

24. Trebuie subliniat că, în cadrul elaborării directivei, Parlamentul European a propus expres ca noțiunea de soț să includă soții de același sex, însă acest amendament a fost respins

⁶²[JO 2010, L 343, p. 10; denumit în continuare „Regulamentul nr. 1259/2010”].

⁶³[JO 2016, L 183, p. 1; denumit în continuare „Regulamentul 2016/1103”].

ținând seama, în special, de faptul că o asemenea definiție ar fi avut consecințe asupra dreptului familiei statelor membre, cu alte cuvinte un domeniu care nu intră în competența Uniunii⁶⁴.

25. Articolul 3 din Directiva 2004/38 desemnează destinatarii aplicării acesteia. Articolul 3 alineatul (1) prevede că aceasta se aplică oricărui cetățean al Uniunii care se deplasează într-un stat membru, altul decât cel al cărui resortisant este. Pe de altă parte, din jurisprudența Curții reiese că normele în materie de liberă circulație și, prin urmare, Directiva 2004/38, trebuie aplicate cetățenilor Uniunii, precum și resortisanților unor state terțe care sunt membri ai familiei acestor cetățeni, în cazul întoarcerii cetățenilor menționați în statul membru ai cărui cetățeni sunt⁶⁵. Pe această bază, guvernul maghiar însuși apreciază că dispozițiile Directivei 2004/38 sunt într-adevăr aplicabile în speță.

26. Potrivit guvernului, rezultă, de asemenea, în lumina celor de mai sus, că directiva nu are ca misiune definirea persoanelor vizate, din moment ce ea se limitează la a enumera persoanele susceptibile de a fi vizate dar nu dă (din nou) un conținut [Or. 10] acestor noțiuni, sau o face numai acolo unde este necesar în vederea aplicării sale. Desigur, directiva desemnează categoriile de destinatari, dar nu în sensul că ea definește tipurile de legături posibile, ci dă un conținut noțiunii „destinatari” referindu-se la acestea. Prin urmare, în măsura în care Directiva 2004/38 nu conține definiții autonome, se poate estima, în temeiul principiilor de interpretare tradiționale, că acestor noțiuni le este dat un conținut fie de către alte dispoziții de drept al Uniunii, fie, eventual, de dreptul național. Deși Directiva 2004/38 nu face în mod expres trimitere la drepturile naționale în ceea ce privește noțiunea de soț, actele de drept al Uniunii descrise detaliat începând de la punctul 16 arată clar că nu există o noțiune de căsătorie proprie dreptului Uniunii; aceasta este definită de drepturile naționale, iar mecanismul de trimitere respectă acest lucru. Ținând seama de scopul urmărit de directivă în plan normativ, este clar, în opinia guvernului maghiar, că nu s-a prevăzut instituirea în aceasta a unei noțiuni de căsătorie autonome, proprie dreptului Uniunii, fapt atestat de lucrările pregătitoare, astfel cum au fost evocate la punctul 24.

27. Este de asemenea necesar să se arate, în ceea ce privește întrebarea adresată, că, înainte de a garanta orice tip de efecte juridice legate de o căsătorie, în căsătoria încheiată într-un alt stat membru [statele se raportează la] elementele care definesc căsătoria reținute de propriul lor drept național.

⁶⁴ A se vedea propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora [COM (2003) 199 final]: „Amendamentele Parlamentului urmăresc recunoașterea, ca membri ai familiei, a soțului de același sex la fel ca soțul de sex diferit, a partenerului înregistrat pe baza legislației statului membru de origine și a partenerilor necăsătoriți pe baza legislației sau a practicii statului membru de origine sau gazdă. În această privință, Comisia apreciază că armonizarea condițiilor de ședere a cetățenilor Uniunii în statele membre ai căror cetățeni nu sunt nu poate avea ca rezultat să se impună anumitor state membre modificări legislative legate de dreptul familiei, domeniu pentru care Comunitatea nu are competență legislativă. Comisia apreciază că propunerea modificată reprezintă o soluție echitabilă pentru aceste chestiuni: pe de o parte, ea respectă principiul nediscriminării, impunând ca un stat membru să trateze cuplurile provenite din alte state membre la fel ca pe resortisanții proprii, pe de altă parte, acest text permite o posibilă evoluție a interpretării sale, în lumina evoluției dreptului familiei în statele membre”.

⁶⁵ A se vedea, în special, hotărârile din 7 iulie 1992, Singh (C-370/90, EU:C:1992:296), și din 12 martie 2014, O. și B. (C-456/12, EU:C:2014:135, punctul 50).

28 Examinarea valabilității căsătoriei se efectuează în lumina normelor de drept internațional privat ale fiecărui stat membru întrucât Uniunea Europeană nu a adoptat norme uniforme în acest domeniu. Atunci când statele membre se ocupă de recunoașterea căsătoriilor străine aplicând normele lor interne de drept internațional privat, deciziile lor nu sunt automate, ci cuprind o examinare care acoperă mai multe criterii.

29. În cursul examinării, un stat membru aplică normele sale pertinente de drept internațional privat fără a face nicio distincție în raport cu o căsătorie încheiată în oricare alt stat, astfel încât recunoașterea căsătoriilor încheiate în statele membre nu beneficiază în mod necesar de vreun avantaj în raport cu cele încheiate în state terțe. De obicei, statele membre examinează formele de încheiere a căsătoriei, precum și condițiile de fond ale acesteia. Unul [Or. 11] dintre cazurile de nevalabilitate a căsătoriei poate fi cel în care dreptul statului în cauză nu cunoaște căsătoria între parteneri de același sex, ceea ce poate exclude recunoașterea unei asemenea căsătorii încheiate într-un alt stat membru.

30. Cum am arătat mai sus, guvernul maghiar susține că nici dreptul Uniunii, nici Carta, nici jurisprudența Curții nu impun statelor membre obligația de a dispune în mod necesar de o reglementare referitoare la una sau alta dintre formele de viață în comun a persoanelor de același sex, mai precis să garanteze o posibilitate de căsătorie pentru cuplurile de același sex.

31. Guvernul maghiar este, așadar, de părere că, în ordinea juridică a Uniunii și, prin urmare, din punctul de vedere al interpretării noțiunii de căsătorie în sensul Directivei 2004/38, chestiunea prealabilă a posibilității de a recunoaște o căsătorie în statul membru în cauză este importantă sub aspectul [drepturilor care trebuie garantate], iar [această apreciere] se efectuează luând în considerare valorile care aparțin statului membru în discuție și implică aplicarea în practică a noțiunii de căsătorie de drept intern: astfel, în acest mod se poate garanta la nivelul Uniunii „respectarea drepturilor fundamentale și a diferitelor sisteme de drept și tradiții juridice ale statelor membre”⁶⁶.

32 În speță, având în vedere circumstanțele factuale expuse în cererea de decizie preliminară, considerăm, pe de o parte, că o căsătorie nu poate exista în dreptul intern român decât între persoane de sex diferit și, pe de altă parte, că recunoașterea unei căsătorii încheiate în străinătate între persoane de același sex este exclusă. În opinia guvernului, o astfel de reglementare națională este, având în vedere considerațiile de mai sus, conformă cu dreptul Uniunii.

33. În consecință, guvernul maghiar apreciază că se impune ca la prima întrebare preliminară să se răspundă că răspunsul la întrebarea dacă noțiunea „soț” în sensul articolului 67 alineatul (1), articolului 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38 se aplică unui resortisant al unui stat terț de același sex cu cetățeanul Uniunii Europene cu care s-a căsătorit într-un alt stat membru decât statul gazdă depinde, în lipsa unei precizări în dreptul Uniunii, de dreptul intern al statului gazdă și de noțiunea de căsătorie astfel cum este ea definită de acesta. Atunci când examinează chestiunea drepturilor care trebuie garantate în temeiul Directivei 2004/38, statele membre trebuie, în orice caz, să examineze, în prealabil, dacă o căsătorie a unui cetățean al Uniunii încheiată într-un alt stat membru decât statul gazdă cu o persoană de același sex care este resortisant al unui stat terț este valabilă și poate fi recunoscută în temeiul normelor de drept internațional privat ale statului membru gazdă. Cu ocazia examinării valabilității [Or. 12] căsătoriei, dreptul intern al statului membru gazdă este cel în raport cu care se apreciază dacă partenerii de același sex sunt căsătoriți. Dacă o asemenea căsătorie este

⁶⁶ Articolul 67 alineatul (1) TFUE.

valabilă și poate fi recunoscută în temeiul dreptului intern al statului membru gazdă, noțiunea de soț în cadrul aplicării Directivei 2004/38 include soții de același sex, însă, în cazul în care căsătoria nu este valabilă și nu poate fi recunoscută, cum este cazul legislației române în discuție, atunci dreptul Uniunii nu poate califica persoana în cauză drept „soț”.

Cu privire la a doua întrebare

34. A doua întrebare a instanței de trimitere române privește aspectul dacă, presupunând că noțiunea „soț” din Directiva 2004/38 include cazul căsătoriei unui cetățean al Uniunii încheiate într-un alt stat membru decât statul membru gazdă cu o persoană de același sex care este resortisant al unui stat care nu este membru al Uniunii, articolul 3 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din directivă impun ca statul membru gazdă să acorde dreptul de ședere pe teritoriul său pentru o perioadă mai mare de trei luni soțului de același sex al cetățeanului Uniunii Europene.

35. Din răspunsul la prima întrebare – cu alte cuvinte din considerațiile potrivit cărora valabilitatea unei căsătorii trebuie să fie examinată în fiecare caz în parte în lumina dreptului intern al statului membru gazdă, și numai dacă există o căsătorie, noțiunea de soț include părțile în cauză – rezultă că în domeniul de aplicare al articolului 3 alineatul (1) și al articolului 7 alineatul (1) din directivă, referitoare la membrii familiei, intră soțul unui cetățean al Uniunii în cazul unei căsătorii încheiate în străinătate între persoane de același sex care este considerată valabilă în statul gazdă. Cu toate acestea, dacă statul membru gazdă nu consideră valabilă în raport cu propriul drept intern și, prin urmare, nu recunoaște căsătoria încheiată în străinătate între persoane de același sex, dispoziția în temeiul căreia statul membru gazdă trebuie să examineze dacă se impune garantarea dreptului de ședere soțului de același sex al cetățeanului Uniunii nu este articolul 3 alineatul (1) din directivă.

36. Astfel, în opinia guvernului maghiar, articolul 3 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2004/38, referitoare la membrii familiei, impun ca statul membru gazdă să garanteze un drept de ședere pe teritoriul său pentru o perioadă mai mare de trei luni soțului de același sex a unui cetățean al Uniunii atunci când căsătoria acestora este valabilă potrivit dreptului intern al statului membru gazdă și poate fi, așadar, recunoscută. [Or. 13]

Cu privire la a treia întrebare

37. În esență, a treia întrebare privește aspectul dacă, presupunând că noțiunea „soț” în sensul articolului 2 punctul 2 din Directiva 2004/38 nu include soțul de același sex al unui cetățean al Uniunii și care este resortisant al unei țări terțe, soțul de același sex poate fi calificat, în statul membru gazdă, drept „alt membru de familie”, în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2004/38, sau drept „partener cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător”, în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (b) din directiva menționată. Se pune de asemenea întrebarea dacă statul membru gazdă are în acest caz obligația de a facilita intrarea și șederea unei astfel de persoane, chiar dacă acest stat nu recunoaște căsătoriile între persoanele de același sex și nu prevede niciun mod alternativ de recunoaștere juridică.

38. Articolul 3 alineatul (2) din Directiva 2004/38 obligă statele membre gazdă să faciliteze, conform legislației lor naționale, intrarea și șederea anumitor persoane. Așadar, în ceea ce privește aceste persoane, garantarea intrării și a șederii nu este automată, ci depinde de o decizie a statului membru gazdă, astfel cum explică considerentul (6) al directivei. Decizia

statului membru gazdă trebuie să se sprijine pe o examinare aprofundată a situației personale a persoanelor interesate, în cadrul căreia statul membru trebuie să aprecieze legătura care există cu cetățeanul Uniunii și orice altă împrejurare, și ar trebui să ia în considerare și menținerea unității familiei în sensul larg al termenului și interdicția discriminărilor pe motiv de cetățenie.

39. În ceea ce privește noțiunea „alt membru al familiei” în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (a) din Directiva 2004/38, aceasta nu prevede vreo limitare legată de gradul de rudenie, ci face să intre sub incidența acestei noțiuni orice persoane care, în țara din care au venit, se află în întreținerea sau sunt membri ai gospodăriei cetățeanului Uniunii și orice persoană pe care cetățeanul Uniunii trebuie să o îngrijească personal din motive de sănătate.

40. Articolul 3 alineatul (2) litera (b) din directiva [desemnează, printre persoanele cărora statul membru gazdă trebuie să le faciliteze intrarea și șederea] partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător.

41. Prin urmare, dacă dreptul național al unui stat membru gazdă nu permite, pentru un motiv sau altul, posibilitatea recunoașterii unei căsătorii încheiate în străinătate între persoane de același sex drept căsătorie sau chiar parteneriat înregistrat, aceasta are drept consecință faptul că respectiva căsătorie nu poate, în statul membru gazdă, să producă efecte juridice conform dreptului național. [Or. 14] În opinia guvernului maghiar, acest lucru nu înseamnă însă în mod necesar că resortisantul unei țări terțe care însoțește cetățeanul Uniunii în virtutea unei căsătorii între persoane de același sex încheiate în străinătate ar fi [exclus] de la posibilitatea de a obține un permis de ședere, cu alte cuvinte că nu ar putea invoca drepturi legate de libertatea de circulație și de ședere.

42. Indiferent dacă în temeiul literei (a) sau al literei (b) a alineatului (2) al articolului 3 din directivă, statul membru gazdă este obligat să țină seama, având în vedere menținerea unității familiei în sensul larg al termenului, de situația personală a persoanei în cauză și de legătura sa cu cetățeanul Uniunii. În cursul acestei examinări, căsătoria încheiată în străinătate între persoane de același sex trebuie de asemenea luată în considerare. Astfel, potrivit guvernului maghiar, se poate justifica, chiar și în absența recunoașterii unei asemenea căsătorii drept căsătorie, aplicarea fie a noțiunii „alt membru de familie”, fie a noțiunii partener *de facto*, ceea ce permite să se garanteze că persoana în cauză îl va putea însoți pe cetățeanul Uniunii, dacă nu există niciun motiv de restrângere, de strictă interpretare, prevăzut de Directiva 2004/38.

43. În consecință, guvernul maghiar susține că se poate justifica, în principiu, aplicarea, [în cazul unei] căsătorii încheiate de un cetățean al Uniunii într-un alt stat membru decât statul membru gazdă cu o persoană de același sex care este resortisant al unei țări terțe, a noțiunii „alt membru de familie”, în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (a), sau „partener cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător”, în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2004/38, dar aceasta va depinde de împrejurările fiecărui caz concret. Statul membru gazdă este obligat să faciliteze intrarea și șederea unor asemenea persoane.

Cu privire la a patra întrebare

44. Ultima întrebare adresată privește aspectul dacă, în cazul unui răspuns afirmativ la a treia întrebare, articolul 3 alineatul (2) și articolul 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38 impun ca statul membru gazdă să acorde dreptul de ședere pe teritoriul său pentru o perioadă mai mare de trei luni soțului de același sex al unui cetățean al Uniunii Europene.

45. În opinia guvernului maghiar, răspunsul la această întrebare impune din nou să se țină seama de considerentul (6) al Directivei 2004/38. Astfel, preambulul directivei explică în mod

clar că, în ceea ce privește persoanele care nu sunt incluse în definiția membrilor de familie în conformitate cu directiva și care, prin urmare, nu se bucură automat de dreptul de intrare și ședere în statul membru gazdă, acesta din urmă trebuie să examineze situația acestor persoane pe baza legislației sale naționale. [Or. 15]

46. În temeiul articolului 7 alineatul (2) din directivă, dreptul de ședere în statul membru gazdă aparține membrilor de familie care nu au cetățenia unui stat membru în cazul în care însoțesc cetățeanul Uniunii, cu condiția ca acesta să îndeplinească condițiile menționate la articolul 7 alineatul (1). Or, noțiunea de membru de familie este definită la articolul 2 punctul 2 din directivă și ea este distinctă de noțiunea de destinatar.

47. În opinia guvernului maghiar, Directiva 2004/38 nu obligă statul membru gazdă să garanteze, în temeiul articolului 7 alineatul (2), un drept de ședere persoanelor prevăzute la articolul 3 alineatul (2), dar trebuie să se țină seama și de al doilea paragraf al articolului 3 alineatul (2), în temeiul căruia statele membre sunt ținute să efectueze o examinare a situației personale a acestor persoane. În mod logic, această examinare acoperă legătura care există cu cetățeanul Uniunii și, în același timp, aspectul dacă acesta din urmă, pe care persoana în cauză îl însoțește, îndeplinește cerințele prevăzute la articolul 7 alineatul (1).

48. Ținând seama de aceste considerații, guvernul maghiar susține că la ultima întrebare trebuie să se răspundă că articolul 3 alineatul (2) și articolul 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38 nu impun ca statul membru să acorde automat dreptul de ședere pe teritoriul său pentru o perioadă mai mare de trei luni soțului de același sex al unui cetățean al Uniunii.

IV. Concluzie

Răspunsul la întrebarea dacă noțiunea „soț” în sensul articolului 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38 se aplică unui resortisant al unui stat terț de același sex cu cetățeanul Uniunii Europene cu care s-a căsătorit într-un alt stat membru decât statul gazdă depinde, în lipsa unei precizări în dreptul Uniunii, de dreptul intern al statului gazdă și de noțiunea de căsătorie astfel cum este ea definită de acest drept. Eventuala echivalență între anumite căsătorii trebuie determinată de legea națională.

Atunci când examinează chestiunea drepturilor care trebuie garantate în temeiul Directivei 2004/38, statul membru gazdă trebuie, în orice caz, să examineze, în prealabil, dacă o căsătorie a unui cetățean al Uniunii încheiată într-un alt [Or. 16] stat membru cu o persoană de același sex care este resortisant al unui stat terț este valabilă și poate fi recunoscută în temeiul normelor sale de drept internațional privat. Cu ocazia examinării valabilității căsătoriei, dreptul intern al statului membru gazdă este cel în raport cu care se apreciază dacă partenerii de același sex sunt căsătoriți. Dacă o asemenea căsătorie este valabilă și poate fi recunoscută în temeiul dreptului intern al statului membru gazdă, noțiunea de soț în cadrul aplicării Directivei 2004/38 include soții de același sex.

Articolul 3 alineatul (1) și articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2004/38, referitoare la membrii familiei, impun ca statul membru gazdă să garanteze un drept de ședere pe teritoriul său pentru o perioadă mai mare de trei luni soțului de același sex a unui cetățean al Uniunii atunci când căsătoria acestora este valabilă potrivit dreptului intern al statului membru gazdă și poate fi, așadar, recunoscută.

Se poate justifica, în principiu, aplicarea, [în cazul] căsătoriei încheiate de un cetățean al Uniunii într-un alt stat membru decât statul membru gazdă cu o persoană de același sex care este resortisant al unei țări terțe, a noțiunii „alt membru de familie”, în sensul articolului 3

alineatul (2) litera (a), sau „partener cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă, atestată corespunzător”, în sensul articolului 3 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2004/38, dar aceasta va depinde de împrejurările fiecărui caz concret. Statul membru gazdă este obligat să faciliteze intrarea și șederea unor asemenea persoane.

Articolul 3 alineatul (2) și articolul 7 alineatul (2) din Directiva 2004/38 nu impun ca statul membru să acorde dreptul de ședere pe teritoriul său pentru o perioadă mai mare de trei luni soțului de același sex al unui cetățean al Uniunii Europene, însă el are obligația să faciliteze intrarea și șederea.

Budapesta, 24 aprilie 2017

[numele semnatarilor]

Observațiile Țărilor de Jos Cauza C-673/16*

I. Introducere

1. Curtea Constituțională a României (denumită în continuare „instanța de trimitere”) a adresat Curții patru întrebări privind interpretarea articolelor 2, 3 și 7 din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora (JO 2004, L 158, p. 77, ediție specială, 05/vol. 7, p. 56, denumită în continuare „Directiva 2004/38” sau „directiva”) coroborate cu articolele 7, 9, 21 și 45 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”).

2. Întrebările sunt adresate într-o cauză referitoare la respingerea de către Inspectoratul General pentru Imigrări român a cererii de prelungire a unui permis de ședere temporar al unuia dintre reclamanți. Acest reclamant este un cetățean american căsătorit cu un cetățean român de același sex. Căsătoria a fost încheiată în Belgia.

3. Reclamanții doresc recunoașterea căsătoriei încheiate în Belgia în scopul aplicării reglementării române privind acordarea unui drept de ședere soțului unui cetățean român.

4. În vederea pronunțării cu privire la dreptul de ședere în România al cetățeanului american, instanța de trimitere solicită interpretarea unor dispoziții din Directiva 2004/38 coroborate cu carta.

5. Pentru o expunere completă a situației de fapt și a cadrului juridic, guvernul olandez face trimitere la decizia de trimitere.

II. Punctul de vedere al Țărilor de Jos

Observație prealabilă privind aplicabilitatea Directivei 2004/38

6. Prin întrebările preliminare instanța de trimitere urmărește să se stabilească dacă, în împrejurări precum cele din litigiul principal, un resortisant al unei țări terțe are, în temeiul articolului 7 din Directiva 2004/38, un drept de ședere în statul membru al cărui cetățean este cetățeanul Uniunii cu care resortisantul unei țări terțe este căsătorit. Prin intermediul acestor întrebări, instanța de trimitere pare să pornească de la premisa că Directiva 2004/38 este aplicabilă în statul membru al cetățeanului Uniunii. [OR 3]

7. Guvernul olandez arată că Directiva 2004/38 nu se aplică în statul membru al cărui cetățean este cetățeanul Uniunii: directiva nu recunoaște niciun drept resortisantului unei țări terțe care are o relație cu un cetățean al Uniunii, atunci când cetățeanul Uniunii locuiește în statul membru al cărui resortisant este (a se vedea Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B., C-456/12, EU:C:2014:135, punctele 37-43).

8. Acest resortisant al unei țări terțe poate însă obține un drept de ședere (derivat) în statul membru al cetățeanului Uniunii în temeiul articolului 21 TFUE.

9. Aceasta este situația atunci când cetățeanul Uniunii se întoarce în propriul său stat membru după o ședere efectivă în alt stat membru în temeiul și cu respectarea articolelor 7 sau 16 din Directiva 2004/38 și atunci când cetățeanul Uniunii, în cursul aceste șederi în celălalt stat membru, a început sau și-a consolidat o viață de familie cu resortisantul unei țări terțe (a se vedea Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B., C-456/12, EU:C:2014:135, în special punctul 56).

10. Condițiile în care se acordă acest drept de ședere derivat în temeiul articolului 21 TFUE nu ar trebui să fie mai stricte decât condițiile prevăzute de Directiva 2004/38 pentru acordarea unui drept de ședere derivat membrilor familiei unui cetățean al Uniunii care și-a exercitat dreptul la liberă circulație. Pentru stabilirea condițiilor pentru șederea în statul membru al cărui cetățean este cetățeanul Uniunii, Directiva 2004/38 trebuie aplicată prin analogie (a se vedea Hotărârea din 12 martie 2014, O. și B., C-456/12, EU:C:2014:135, punctul 50).

11. În litigiul principal, instanța de trimitere trebuie, așadar, să stabilească mai întâi dacă autoritățile române au apreciat corect dacă șederea cuplului în Belgia îndeplinea condițiile articolului 7 sau ale articolului 16 din Directiva 2004/38 și dacă cuplul a început și a consolidat deja o viață de familie acolo. Pentru această apreciere, este relevant dacă resortisantul unei țări terțe este „soț” cetățeanului Uniunii în sensul articolului 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38.

12. În scopul acestei aprecieri, guvernul olandez va examina prima întrebare preliminară privind interpretarea noțiunii „soț” în sensul articolului 2 [punctul 2] litera (a) din Directiva 2004/38. [OR 4]

Prima întrebare preliminară

13. În opinia guvernului olandez, noțiunea „soț” care figurează la articolul 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38 cuprinde și resortisantul unei țări terțe de același sex cu cetățeanul Uniunii cu care acest cetățean al Uniunii este căsătorit în temeiul legii unui stat membru.

14. Acest punct de vedere este explicat după cum urmează.

15. Noțiunea „soț” nu este definită în directiva însăși. Această noțiune nu a fost interpretată nici în jurisprudența Curții.

16. Spre deosebire de articolul 2 punctul 2 litera (b), articolul 2 punctul 2 litera (a) din directivă nu conține nicio trimitere la legislația unui stat membru.

17. În acest caz, aplicarea uniformă a dreptului Uniunii impune ca noțiunea „soț” să fie interpretată în mod autonom și uniform în întreaga Uniune. La această interpretare trebuie luate în considerare contextul dispoziției și obiectivul urmărit prin reglementarea în cauză (a se vedea jurisprudența constantă, printre altele, Hotărârea din 18 ianuarie 1984, Ekro, 327/82, EU:C:1984:11, punctul 11, Hotărârea din 21 decembrie 2011, Ziolkowski și Szeja,

C-424/10 și C-425/10, EU:C:2011:866, punctele 32-34 și Concluziile avocatului general Mengozzi prezentate în cauza C-423/12, Reyes, C-423/12, EU:C:2013:719, punctul 29). Guvernul olandez va analiza și istoricul legislativ și principiul nediscriminării pe motive de orientare sexuală.

18. În ceea ce privește contextul noțiunii „soț” trebuie să se observe că Directiva 2004/38 - în măsura în care prezintă relevanță în speță - face distincție între soț [articolul 2 punctul 2 litera (a)] și partenerul înregistrat [articolul 2 punctul 2 litera (b)]; în plus, directiva face distincție între soț și partenerul cu care cetățeanul Uniunii are o relație durabilă [articolul 3 punctul 2 litera (b)].

19. În limbajul curent (a se vedea Hotărârea din 4 mai 2006, Massachusetts Institute of Technology, C-431/04, EU:C:2006:291, punctul 17) noțiunea „soț” este rezervată unei persoane care este legată prin căsătorie cu o altă persoană. Așadar, existența stării de căsătorie face distincția între soț și partenerul înregistrat sau persoana care are o relație durabilă cu o altă persoană. [OR 5]

20. Tot de la această poziție pornește și Curtea în jurisprudența sa. În Hotărârea din 17 aprilie 1986, Reed (59/85, EU:C:1986:157), Curtea a statuat că noțiunea „soț” din Regulamentul nr. 1612/68, care a precedat Directiva 2004/38, se referă numai la „o relație bazată pe căsătorie” (a se vedea punctul 15). Astfel, Curtea instituie o distincție între persoanele căsătorite și persoanele care au o relație durabilă. În Hotărârea din 31 mai 2001, D și Suedia/Consiliul (C-122/99 P și C-125/99 P, EU:C:2001:304), Curtea a statuat că există o diferență între căsătorie și parteneriatul înregistrat (a se vedea punctele 34-39).

21. În litigiul principal nu se contestă că resortisantul unei țări terțe și cetățeanul Uniunii sunt legați în mod valabil prin căsătorie din punct de vedere juridic în temeiul legii unui stat membru. Prin încheierea acestei căsătorii resortisantul unei țări terțe ar trebui, așadar, să fie identificat drept „soț” în sensul directivei.

22. Întrebarea este, de fapt, dacă noțiunea „soț” este rezervată persoanelor care nu sunt de același sex cu cetățeanul Uniunii. Guvernul olandez consideră că nu aceasta este situația și arată următoarele în acest sens.

23. Pentru început, noțiunea „soț” este textual neutră din punct de vedere al sexului; directiva *nu prevede* că numai o persoană de celălalt sex poate fi „soț” al cetățeanului Uniunii.

24. Această formulare neutră este o alegere conștientă a legiuitorului Uniunii.

25. Aceasta rezultă din propunerea modificată de directivă a Comisiei Europene din 15 aprilie 2003 [a se vedea COM(2003)199]. În expunerea de motive la această propunere se precizează că o propunere a Parlamentului European de a se preciza în directivă că un „soț” poate fi și de același sex cu cetățeanul Uniunii nu a fost preluată. Motivele susținute au fost că această propunere a Parlamentului European nu corespundea cu stadiul dreptului în statele membre și cu jurisprudența Curții. Legiuitorul Uniunii a acordat atunci prioritate unei formulări neutre prin limitarea textului doar la noțiunea „soț”. În acest sens, se precizează că prin această noțiune se înțelege „, în principiu, soțul de sex diferit, sub rezerva unei evoluții viitoare” [sublinierea reprezentanților, a se vedea punctul 3.2 din COM(2003)199]. [OR 6]

26. Cu alte cuvinte, prin alegerea unei formulări neutre și prin nelimitarea textuală a noțiunii „soț” la o persoană de sex diferit, legiuitorul Uniunii a lăsat în mod intenționat deschisă posibilitatea unei interpretări a acestei noțiuni care se adaptează dezvoltărilor viitoare.

27. Guvernul olandez arată că, la momentul adoptării Directivei 2004/38, numai două state membre deschiseseră calea căsătoriei pentru persoanele de același sex (Țările de Jos și Belgia).

28. În anul 2017 - în măsura în care cunoaște guvernul olandez - 11 state membre au deschis posibilitatea căsătoriei pentru persoane de același sex⁶⁷.

29. În plus, 11 state membre au deschis posibilitatea parteneriatului înregistrat pentru persoane de același sex⁶⁸; în 7 dintre aceste state membre partenerii înregistrați beneficiază de majoritatea, dacă nu de toate drepturile de care beneficiază și partenerii căsătoriți, printre care drepturi în materie de migrație⁶⁹. În acest sens, aceste state membre recunosc în cea mai mare parte o căsătorie încheiată într-un alt stat membru între persoane de același sex.

30. Cu alte cuvinte, în prezent, în majoritatea statelor membre, și anume 18 din cele 28, căsătoria este deschisă persoanelor de același sex sau o căsătorie încheiată în alt stat membru este recunoscută în scopul acordării de drepturi care sunt legate de parteneriatul înregistrat, printre care dreptul de ședere.

31. Având în vedere această recunoaștere juridică a căsătoriei între persoane de același sex, existentă în cele mai multe state membre, guvernul olandez consideră că noțiunea „soț” din Directiva 2004/38 trebuie în prezent interpretată în sensul că această noțiune cuprinde și persoana de același sex cu cetățeanul Uniunii cu care acest cetățean al Uniunii este căsătorit în mod valabil din punct de vedere juridic în temeiul legii unui stat membru.

32. Cu titlu de comparație, guvernul olandez arată că, în hotărârea sa recentă în cauza *Taddeucci și McCall împotriva Italiei*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut tendința semnificativă la nivel mondial de a trata partenerii de același sex drept [OR 7] „membri ai familiei”, precum și apariția unui consens european potrivit căruia, în materie de imigrație, uniunile între persoane de același sex tind să fie privite ca o viață de familie. În acest context, Curtea Europeană a Drepturilor Omului consideră problematică o interpretare restrictivă a noțiunii de membru al familiei de către statele membre ale Consiliului Europei în domeniul imigrației (a se vedea Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 30 iunie 2016, *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630 JUD005136209, punctul 97).

33. Potrivit guvernului olandez, interpretarea menționată a noțiunii „soț” rezultă și din obiectivul Directivei 2004/38.

34. Directiva 2004/38 are drept obiectiv stabilirea de norme pentru exercitarea de către cetățenii Uniunii a dreptului la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre. Dreptul la liberă circulație al cetățenilor Uniunii este una dintre libertățile fundamentale ale pieței interne [a se vedea și considerentul (2) al Directivei 2004/38]. Acest drept este protejat în prezent și prin introducerea acestuia în articolul 45 din cartă. Având în vedere acest obiectiv, dispozițiile

⁶⁷ A se vedea (http://www.ilga-eiurope.org/sites/default/files/Attachmeits/side_b-rainbow_europe_index_may_2016_small.pdf): Belgia, Danemarca, Franța, Irlanda, Luxemburg, Țările de Jos, Portugalia, Spania, Suedia, Regatul Unit și Finlanda (din a doua jumătate a anului 2016).

⁶⁸ A se vedea link-ul de la nota de subsol 1: Austria, Croația, Cipru, Germania, Grecia, Ungaria, Malta, Cehia, Estonia, Slovenia și Italia (din a doua jumătate a anului 2016).

⁶⁹ A se vedea link-ul de la nota de subsol 1: Austria, Croația, Cipru, Germania, Grecia, Ungaria și Malta.

Directivei 2004/38 trebuie interpretate în sens larg (a se vedea printre altele Hotărârea din 16 ianuarie 2014, Reyes, C-423/12, EU:C:2014:16, punctul 23).

35. Pentru a facilita exercitarea acestui drept la liberă circulație de către cetățenii Uniunii, directiva acordă și membrilor de familie ai cetățeanului Uniunii, printre care „soț”, un drept la liberă circulație [a se vedea considerentul (5) al Directivei 2004/38].

36. Un cetățean al Uniunii care este căsătorit cu o persoană de același sex poate avea, la fel ca și cetățeanul Uniunii care este căsătorit cu o persoană de sex diferit, o viață de familie cu această persoană (a se vedea cu titlu de comparație printre altele Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 24 iunie 2010, *Schalk și Kopf c. Austriei*, CE:ECHR:2010:0624 JUD003014104, punctele 93 și 94). Pentru a facilita într-adevăr exercitarea dreptului la liberă circulație de către cetățeanul Uniunii care este căsătorit cu o persoană de același sex, noțiunea „soțul” trebuie să privească și persoanele de același sex cu cetățeanul Uniunii. Numai această interpretare largă contribuie într-adevăr la realizarea obiectivului directivei pentru cetățenii Uniunii care sunt căsătoriți și persoane de același sex.

37. Guvernul olandez își susține interpretarea noțiunii „soț” și prin principiul nediscriminării pe motive de orientare sexuală.

38. În temeiul considerentului (31) al Directivei 2004/38 și al articolului 21 din cartă, statele membre trebuie să respecte acest principiu la transpunerea directivei. [OR 8]

39. Potrivit guvernului olandez, nerecunoașterea, la transpunerea directivei, drept „soț” a unei persoane de același sex cu care este căsătorit cetățeanul Uniunii ar determina o discriminare directă pe motive de orientare sexuală. În cadrul exercitării libertății de circulație, o persoană homosexuală căsătorită se află astfel în aceeași situație cu o persoană heterosexuală căsătorită. În acest context, între un soț homosexual și un soț heterosexual nu există nicio diferență relevantă care să justifice o diferență de tratament. Singura diferență este orientarea sexuală a cuplului.

40. Guvernul olandez arată în plus că diferențele întemeiate pe motive de orientare sexuală pot fi justificate numai în temeiul unor motive deosebit de solide și convingătoare (a se vedea cu titlu de comparație Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 30 iunie 2016, *Taddeucci și McCall c. Italiei*, CE:ECHR:2016:0630JUD005136209, punctul 89). În opinia guvernului olandez, protecția în dreptul național a căsătoriei și a familiei tradiționale este insuficient de solidă și convingătoare pentru a justifica o discriminare directă pe motive de orientare sexuală (idem, punctul 93).

41. În această privință, guvernul olandez dorește să sublinieze că interpretarea noțiunii „soț” pe care acesta o susține nu încalcă în niciun caz competența statelor membre în materia stării civile (a se vedea Hotărârea din 10 mai 2011, *Romer*, C-147/08, EU:C:2011:286, punctul 38). Statele membre trebuie exclusiv să recunoască, în contextul aplicării Directivei 2004/38, o căsătorie încheiată în mod valabil în alt stat membru, fără a fi ele însele obligate să deschidă posibilitatea de a se căsători pentru persoane de același sex. Statele membre rămân libere să deschidă sau să nu deschidă posibilitatea căsătoriei în dreptul național pentru persoane de același sex.

42. În temeiul a ceea ce precedă, guvernul olandez conchide că noțiunea „soț” de la articolul 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38 trebuie interpretată așadar în sensul că această noțiune cuprinde și un resortisant al unei țări terțe, de același sex cu un cetățean al Uniunii, cu care acest cetățean al Uniunii este căsătorit în temeiul legii unui stat membru. [OR 9]

A doua întrebare preliminară

43. Prin această întrebare, instanța de trimitere urmărește să afle dacă, în circumstanțele din litigiul principal, resortisantul unei țări terțe obține un drept de ședere în statul membru al cetățeanului Uniunii în temeiul articolului 7 din Directiva 2004/38.

44. Nu este necesar să se răspundă la această întrebare întrucât resortisantul unei țări terțe poate pretinde exclusiv un drept de ședere (derivat) în statul membru în temeiul articolului 21 TFUE.

45. În privința acestui drept de ședere, guvernul olandez dorește numai să formuleze următoarele observații.

46. Un resortisant al unei țări terțe care este căsătorit cu un cetățean al Uniunii de același sex are, în temeiul articolului 21 TFUE, un drept de ședere în statul membru al cărui cetățean este cetățeanul Uniunii, dacă sunt îndeplinite următoarele condiții:

- resortisantul unei țări terțe trebuie considerat „soț” în sensul articolului 2 punctul 2 litera (a) din directivă,

- cetățeanul Uniunii și resortisantul unei țări terțe, anterior șederii în statul membru a cărui cetățenie o are cetățeanul Uniunii, au locuit în alt stat membru, iar această ședere îndeplinește condițiile prevăzute la articolul 7 sau 16 din Directiva 2004/38,

- iar cetățeanul Uniunii și resortisantul unei țări terțe au început sau au consolidat o viață de familie în cursul acestei șederi anterioare.

47. Dacă aceste condiții sunt îndeplinite, autoritățile statului membru a cărui cetățenie o deține cetățeanul Uniunii nu pot institui cerințe mai stricte cu privire la șederea resortisantului unei țări terțe decât condițiile prevăzute pentru șederea resortisanților unei țări terțe stabilite de Directiva 2004/38.

A treia și a patra întrebare preliminară

48. Având în vedere răspunsul la prima întrebare preliminară, nu este necesar să se răspundă la a treia și a patra întrebare preliminară.

III. Concluzie

49. Guvernul olandez propune Curții să răspundă la întrebările preliminare după cum urmează:

„Noțiunea «soț» care figurează la articolul 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38 trebuie interpretată în sensul că această noțiune privește și un resortisant al unei țări terțe de același sex cu un cetățean al Uniunii cu care acest cetățean al Uniunii este căsătorit în temeiul legii unui stat membru.

Acest resortisant al unei țări terțe are, în temeiul articolului 21 TFUE, un drept de ședere în statul membru al cărui cetățean este cetățeanul Uniunii dacă cetățeanul Uniunii și resortisantul unei țări terțe, anterior șederii în statul membru a cărui cetățenie o are cetățeanul Uniunii, au locuit în alt stat membru, în temeiul și cu respectarea condițiilor prevăzute la articolul 7 sau 16 din Directiva 2004/38, iar în cursul acestei șederi anterioare în alt stat membru au început sau au consolidat o viață de familie”.

Mielle Bulterman Michelle de Ree

Reprezentanți Haga, 21 aprilie 2017